لاي سۈ ئىچكەن جانلار

(پوۋېست)

ئەنۋەر ھاجى مۇھەممەد

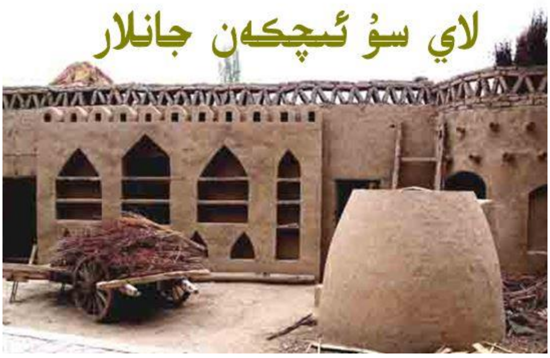

ئېلكىتاب ئىشلىگۈچى: يانغىن ئېلكىتاب گۇرۇپپىسى

11

يامغۇردىن كېيىن قۇياش يەنە پارقىراپ چىقتى. يۇيۇلغان يوپۇر ماقلار ئوت ـ چۆپلەر مەرۋايىتتەك تامچىلار غا تولۇپ، ئەتراپقا شـولا چاچتى. ئۆرۈكلەرنىڭ مايلىق غازاڭلىرى كۆك پىتلاردىن ئادا بولۇپ بۆلەكچە يالتىراپ كەتتى.

خەلچىخان راخماننىڭ چۆپ ـ چۆپ بولۇپ كەتكەن ئاق ماتا يەكتىكىنى قۇرۇتۇپ ئۇنىڭغا تاشـــلاپ بەردى. قىزى بىلەن ئو چاقنىڭ يېنىدا چاراســـلاپ كۆيۈۋاتقان ئوتقا تىكىلگىنىچە تۈگۈلۈپ ئولتۇرغان راخمان ئىسسىق كۆڭلەكنى كىيىپ ئاجايىپ راھەتلەندى.

— قوپۇڭلا ئەمدى ئوچاق ئالدىنى ماڭا قويۇپ، ـ دېدى خەلچىخان قىزىنى ئۇنىڭ قۇچىقىدىن تارتىۋېلىپ، ـ خامانغا بېرىپ بېقىڭلا، ســۇپۇرگىنى بىرەرى كۆتۈرۈپ ماڭمىســۇن يەنە.

— ئــاھــاي قويۇڭلا، ـ راخمــان چــاترىقىغــا بېشـــىنى ساڭگىلاتتى، ـ خامانىمۇ ئەمدى ھەيدەپ بولدۇق، سامان قىلىمىز دەپ يۇرگۈچە مۆڭگەن قىلساقمۇ بوپتىكەن. ھەلەپ يەيدىغان موزاي ئۆلدى، ئەمدى ســاماننىڭ نېمە ئىشـــى، خامان قۇرۇماي تۇرۇپ سۇپۇرگىنىڭ نېمە ئىشى.

— مەن سىلىگە قاراپ بېقىڭلا دېدىم، قارىمىساڭلا ئۆلتۈرۈڭلا ئەمىسە!

— باشقا خەقنىڭ ھەر ئېسىل سۈپۈرگىلىرى تۇرسا بىزنىڭ ئۇ كۆتمەك سۈپۈرگىگە كىم كۆز قىرىنى سالىدۇ، قويۇڭلا...

— ئۇتنىڭ قوڭىدىن قويماي يوق گەپنى قىلىۋېرىدىكەن، ئېشەك قۇلاق ئادەمگىمۇ گەپ ئۆتمەيدۇ زادى...

— ئاپتاپ سەل بىر چىقىسۇن، پاخال قورۇغاندا سىلكىپ ئېلىۋەتسەم ئىش تۈگەيدۇ. تېگىدە قالغان تىغ بۇغداينى بىر- ئىككى كۈن قورۇتمىساق بۆلە قىلىپ سورۇغىلى بولمايدۇ. مەندىن سوراڭلا ئىشىنىڭ يولىنى، سىلە ئاشۇ سۈپۈرگىدىن، تاختا-نوغۇچتىن باشقىنى ئۇقمايسىلە، كوتۇلداشىنىلا بىلىسىلە، ئېشەك قۇلاقمىكەن، يا تەخەي قۇلاقمىكەن كۆرسىتىپ قويىمەن ھېلى...

— ئوھوش ئاغزىمغا چىقتى، ساقىلىمغا ياماشتى دەپ بىسمىللا دېمەي يەنە ئۆڭگىلى قوپتى ما نېمە، ئىككى گەپنىڭ بىرى بولىسىلا چىدىماي مۇشت كۆتۈرىسىلە ھېلى، بىلمەيدىغان راخمناخۇن ئەمەس سىلە...

— جېدىلىڭلا مەن بىلەنلا قالدىغۇ، بارسام بېرىپ كېلەي، بىر دەم ما قىزىم بىلەن ئوت ئىسسىنىپ ئولتۇرارمەن دېسەم...

كېلىپ ئىسسىنىڭلا، ئاڭغىچە ئاشمۇ پىشىپ قالىدۇ.

راخمان ئارىنى ئېلىپ هويلىسىدىكى يازلىق ئالمىدىن بىر نەچچە تال چۈشۈرۈپ قىزىغا ھەم خەلچىخانغا بىر نەچچە تال بېرىپ قالغىنىنى يانچۇقىغا تىقىپ يېگەچ خامانغا يول ئالدى.

ئىشىكىنىڭ تۈۋىدە ئاپتاپسىنىپ ئولتۇرغان بىر نەچچە كىشى ئالدىغا سەل دۈمچىيىپ، ئالمىنى ھوزۇر قىلىپ چاينىپ، ئارىنى قولتۇقلاپ سوكۇلداپ كېتىۋاتقان راخماننى كۆرۈپ:" راخمانجان، ئاپتاپتەك ئېچىلىپ قاپسىلىغۇ" دەپ ئاغزىنى چاكىلداتتى. راخمان كەم ئاڭلايدىغان بۇ يېقىملىق چاقىرىشتىن كۆڭلى ۋىللىدە يورۇپ، ئۇلار بىلەن خۇش خۇي سالاملاشتى. يانچۇقىدىكى تاتلىق ئالمىلاردىن چىقىرىپ ئۇلارغا سۇندى. ئۇلار راخمان كەتكەندە ئۇنىڭ غەيۋەتلىرىنى قىلىشىپ، مازاقلىشىپ كۆڭلىدە ئۆز ھالىدىن خۇرسەن بولۇشۇپ قالدى.

راخمان ئىچى ئازادە ھالدا ئالمىنىڭ تاتلىقى قالغان لېۋىنى يالاپ، شۈلگىينى يۇتۇپ خامانغا يېتىپ كەلدى. نەملىشىپ كەتكەن پاخالنى قولغا ئېلىپ ئىچى سىقىلدى. بۇغداي بۇ ئىسسىقتا نەم پاخالنىڭ ئاستىدا تۇرۇۋەرسە سۈپىتى ئۆزگىرىپ ساغا ئۆتكۈزگىلى بولماي قالىدۇ، دەپ ئويلىدى: كاللىسىنى يەنە بىر- بىرىدىن ئەندىشىلىك ئوي- خىياللار چۇلغىۋالدى. ئورنىدىن چاپسان تۇرۇپ ئاياقنى بىر چۆرگىلەپ ئايلىنىۋەتتى. ئويلىنا- ئويلىنا ئاخىر خاماننى قۇرۇتۇپ تېپىمەن دەپ بۇغدايدىن زىيان تارتقۇچە مۆڭگەن

قىلىپلا پاخالنى ئارىداپ ئۇنى تىغ بوغدايدىن ئايرىۋېتىش نىيىتىگە كەلدى. بۇغداينى تاغارغا ساق ـ سالامەت ئېلىۋالغاندىن كېيىن پاخالنى قورۇتۇپ ئايرىم يۇمشىتىۋالسىمۇ، شۇ پېتى ئۇلاغقا بەرسىمۇ ياكى ساتسىمۇ بولىدۇ ئەمەسمۇ؟

راخمان شۇ ئوي بىلەن كۆچكە تولۇپ پاخالنى ئارىدا شقا چۈشتى. پاخالنى ئاز ـ ئازدىن ئېلىپ ياكى بىر تال بۇغداي ئۇنىڭ ئارىسىدا قالمىغۇچە كەينى ـ كەينىدىن سىلكىدى، ھۆل بولۇپ ئېغىرلىشىپ كەتكەن پاخالنى داندىن ئاجرىتىۋېلىش ئۈچۈن ئۇ ئالدىرىماي ئارا چوقۇپ، كۆچەپ سىلكىپ دەم ئالماي ئىشلىدى، يامغۇردا قالغاندەك چىلىق ـ چىلىق تەرگە چۆمدى. قارا تەرلەر پېشانىسىدىن ئېقىپ كۆلىرىدىكى قىزغۇچ ساقىلىغا، سوپۇق قېشىنىڭ ئاستىدىكى ئورا كۆزىگە ئېقىپ چۈشۈپ ئۇنى تولىمۇ بىئارام قىلىۋەتتى.

ناماز شامغا يېقىن ئۇ پاخالنى ئىلىكدەپ بولۇپ دۆۋىلەنگەن پاخالغا دەرمانىدىن كېتىپ يىقىلدى. بىر دەمدىن كېيىن كۆزىنى ئېچىپ كەچكى قۇياشنىڭ ئاخىرقى نۇرلىرىدا يالتىراپ، شامالداپ تۇرغان سامان ئارىلاش بۇغدايلارغا قاراپ كۆڭلى تىندى. بىر يىللىق ئەجرىم ھەر ھالدا بىكارغا كەتمەپتۇ، بەش مو يەردىن ئەللىك چارەك بۇغداي ئېلىشىمدا گەپ يوق دەپ ئويلاپ ئۆز ـ ئۆزىدىن سۆيۈندى. ئورنىدىن تۇرۇپ بۇغدايلىرىغا بىر پەس قاراپ

تۇردى ۋە كەينىگە ئۆرۈلۈپ، مول ـ ھوسۇل، باج، ئوزۇق ـ تۈلۈك، تەئەللۇقات توغرىسىدا ھەر خىل خىياللارنى قىلغاچ ئۆيىگە ماڭدى.

خەلچىخان ئۇنىڭغا ئاش ئۇسۇپ ئېلىپ قويغانىدى. ئۇ ئاش ئىچىۋېتىپ قىزىنىڭ يوقلۇقىنى بايقاپ خەلچىخاندىن سورىدى.

— ئېشىنى ئىچىپ بولۇپلا ئوينايمەن دەپ پالاقشىپ كېتىپ باراتتى، ـ دېدى خەلچىخان ئېرەنشىمىگەن قىياپەتتە، ـ ھېلىغىچە كېلىپ قالار.

— كۆنمۇ ئولتۇرۇپ بولدى، شۇ ۋاققىچە بالا بىلەن كارىڭلا يوق يۈرەمسىلە؟!

— ۋاي مەنمۇ تېخى قاچا يۇيۇپ ئەمدى بىكار بولدۇم، موزاي بولمىسا ئۇ باغلاپ قويسا تۇرىدىغان.

— موزاينىڭ گېپىنى قىلماڭلا خۇدالىق ئۈچۈن، بالا قېنى دەيمەن زادى!

— ۋاي مەشەدە بار، بولماي نەگە بارىدۇ، دېۋەيلمەي تۇرۇڭلا ئادەمگە، ئىزدەپ باقاي...

خەلچىخان راخماننىڭ ئەلپازىدىن قورقۇپ قازاننى تاشلاپ قولىنى يۇمايلا تالاغا ئۆزىنى ئاتتى. راخمانمۇ ئېشىنى قويۇپ خەلچىخاننىڭ ئارقىسىدىن قىزىنى ئىزدەپ ماڭدى.

— خەلچە خان” ئامىنەم، ئامىنەم! “ دەپ جىنىدەك بارىچە توۋلاپ راخماننىڭ يۈرىكىنى پۇلاڭلىتىۋەتتى. راخمان ئۆپچۆرىسىگە سىنچىلاپ قاراپ، ئەتراپنى دىققەت بىلەن كۆزەتتى ۋە تېمىنىڭ قېشىدىكى ئوبدان كۆكلىگەن كېۋەزلىكنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر نەچچە تۈپ مايسىنىڭ باشىقىچىلا تەۋرەۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ دىققىتى شۇ ياققا ئاغدى، ئالدىراپ باردى ۋە كۆز ئالدىدىكى ئىشەنگۈسىز بىر ھالەتتىن داڭقېتىپ قالدى، بېشى پىرقىراپ ئايلانغاندەك بولدى، ئېڭىشىپ قايتا قارىدى، كۆرگىنى يەنىلا بايىقىدەك مەنزىرە: قىزى يەردە ئوڭدىسىغا ياتقان بولۇپ، ئۈستىگە روزى چىقىۋېلىپ ئۇنىڭ ئاپتاپتەك يۈزىگە يۈزىنى يېقىپ، ئىنتايىن پەس ئاۋازدا بىر نېمىلەرنى دەپ گۇڭۇرلايتتى، ۋىلىقلاپ كۈلەتتى. ھەر ئىككىلىسىنىڭ يۈزى قىزىرىپ، كۆزلىرى بىر قىسىملا بولۇپ يالتىراپ كەتكەنىدى. راخمان غەزەپتىن ئۆزىنى تۇتالماي روزىنىڭ گەجگىسىدىن ئا سلاننى كۆتۈرگەندەك يۇلۇپ ئالدى. روزى قاتتىق چۆچۈپ ئاپئاق ئاقاردى، ئاندىن يۈزى كۆكىرىپ تىلىقىپ يىغلاپ كەتتى:

— ھۇ پوقتىن بەنا بولغان ئىتنىڭ كۈچۈكى، قىزىمغا نېمە شقا چېقىلىدىسەن؟! ئۇنى نېمە شقا بوزەك قىلىدىسەن؟!-راخمان ئۇنى سىلكىشلەپ قاتتىق ۋارقىرىدى، روزى بىر ھازا يىغلاپ ئاندىن كۆزىنى ئۇۋۇلاپ تۇرۇپ:

— ئا...ئاكام مېنى قىل دېسە،-دېدى ۋە يەنە بار ئاۋازى بىلەن يىغلاپ كەتتى.

— ئاكاڭ بۇ يەردە نېمە ئىش قىلدۇ؟

— ئا... كام ئى با يا با...تى، تاۋۇز يەپ ما ڭا بە..مەي ئۆزى يېدى.

— ئاكاڭ ئامنەمنى نېمە قىلدى؟!

روزى دەرھال يىغىدىن توختاپ پەسكە قاراپ ئۈمچەيدى. راخمان ئۇنىڭ قۇلىقىدىن سوزۇپ دېيىشكە قىستىدى. روزى ئاغرىققا چىدىماي يەنە يىغلاپ كەتتى. راخمان ئۇنى يىغىدىن توختىتىشقا كۆزى يەتمەي جىلە بولۇپ ئەتراپقا قارىدى. روزى ئۇنىڭ بىخەستە تۇرغىنىدىن پايدىلىنىپ چاشقاندەك غىرتلا قىلىپ سۇغۇرۇلۇپ چىقتى ۋە جېنىنىڭ بارىچە"ئاتوي، ئاپوي" دەپ ۋارقىراپ يىغلاپ ئۆيگە چاپتى. راخمان سەل چۆچۈپ تۇرۇپ قالدى. شۇنداقتىمۇ غەزەپ ئاخىر كۈچلۈك كەلدى، قولىغا يوغان بىر چالمىنى ئېلىپ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ باردى ۋە تۇتۇق بەرمەي قېچىۋاتقان روزىنىڭ دۈمبىسىنى چەنلەپ ئەتتى. چالما ئۇتتۇر بېرىپ ئۇنىڭ بېشىغا تېگىپ ئۇشتۇلۇپ كەتتى. روزى جارقىراپ يىغلىغىنىچە ئۆيگە قاراپ جېنىنىڭ بارىچە يۈگۈرۈپ كەتتى.

12

— يىغاڭنى پەس قىل مۇناپىق، ئېيتە، سېنى كىم ئۇردى؟ ـ روزى دادىسىنىڭ گېپىگە جاۋاپ بەرمەي يەنە يىغلاپ كەتتى.

— ئوبدان ساقام، دادىڭىز كومپيۇت ئېلىپ بەرسۇن، دەڭە سىزنى كىم ئۇردى؟ - ئالتۇنخان ئۇنىڭ يۈزىدىن تامچىلاپ چۈشۈۋاتقان يېشىنى ئېرتىپ مۇلايىملىق بىلەن سورىدى.

— روزى ئۆننى پەسلىتىپ ئۆپكىدەپ تۇرۇپ، راخماننىڭ ئۇرغانلىقىنى دەپ بەردى.

— نەرىگە ئۇردى بالام؟ - مولىمىناخۇنمۇ ئالتۇنخاننى دوراپ ئاۋازىنى مۇلايىم چىقىرىشقا تىرىشتى.

— روزى دوقىسىنى كۆرسەتتى. ئالتۇنخان ئۇ يەرنى تۇتۇپ بېقىپلا چوغنى تۇتقاندەك ۋارقىراپ كەتتى:

— تۇخۇمدەكلا ئىششىپ چىقىپتۇغۇ؟ قاراڭلا ما دەلتىنىڭ قىلغان ئىشىنى!

مولىمىناخۇن قايتىلاپ سورىدى:

— بېشىڭغا نېمە بىلەن ئۇردى؟

— چاما بىلەن.

مولىمىناخۇن ئىششىپ چىققان يەرنى بېگىز بارمىقى بىلەن بېسىپ كۆرۈۋېدى، روزى يەرنى تېپىچەكلەپ يىغلاپ كەتتى.

— ساراڭ بولدۇڭلىمۇ؟! - ئالتۇنخان ئۇنىڭ قولىنى تارتقۇشلىدى، - دەلدۇڭنى دوراپ سىلىمۇ دەلدۇڭ بولاي دەمسىلە! ئاش بەرگەنگە مۇشت بېرىپتۇ دەپ ئۆتكەندە

سىلە راخىماننى ئەمەس، ئادەم كۆرۈپ رەھىم قىلغاننى بىلمەيدىغان بىر سىاراڭقېتىش ھايۋاننى باشىلاپ كەپتىكەنسىلە ئۆيگە، ئىتمۇ ئاش بەرگەن ئىگىسىنى تونۇيدۇ، بىزنىڭ قانجۇقمۇ ئۇنىڭدىن ياخشىراق. ھەقىچان خەلچەكمۇ بولۇشۇپ بەرگەندۇ، ئىككى ساراڭ بىر بولسا ئالەمنى مالەم قىلىدۇ، مەن بېرىپ ئۆتكۈدەك بىر گەپ قىلىپ قويۇپ كېلەي، مۇشۇ ساراڭلارغىمۇ بوزەك بولۇپ ئۆتمىزمۇ بۇ جاھاندىن، ماڭە روزى! ـ ئالتۇنخان روزىنى يېتىلەپ مېڭىشقا تەمشەلدى.

— توختاڭلا! ـ مولىماخۇن ئورنىدىن قوپتى، ـ نېمىشقا ئۇردى، ئۇقمايلا ماڭىۋېرەمسىلە، قۇرۇق گەپ ئاقمايدۇ، خەلچىخان بىر سۆزلىگىلى تۇرسا ئۇنىڭ زۇۋانى قاتار تامغىچە بارىدۇ؛ ئۇ ساراڭ خوتۇنغا بولۇشۇپ سىلىمۇ سۆزلىگىلى تۇر ساڭلا، ھالىمادىس بوغۇ شۇپ قال ساڭلا، ئۇ يەرگە يەنە مەن بامسام بولمايدۇ، مەن بارغاندىن كېيىن راخمان قوپىدۇ. ياۋا شىنىڭ مۇڭگۈزى، ساراڭنىڭ تەلۋىلىكى بارلىقىنى ئۇقمامسىلە؟! ئۇ بىزنىڭ ئۆيدە ئاش يېگەن بىلەن ئاچچىقى كەلسە ھەممىنى ئۇنتۇيدۇ، كۆزىگە ھېچ نېمە كۆرۈنمەيدۇ. كۆزىنى قىزارتىپ، قوڭىنىڭ تېرىسىنى يۈزىگە چاپلاپلا كەتمەن كۆتۈرۈپ كەلسە، ھاي دەلدۈك، توختا دەپ بولغۇچە پوككىدە بىر ئىش چىقىپ قالسا، كىچىككىنە ئىشىنى دەپ چوڭ بالا ـ قازاغا ئۇچرايمىز، ما گېپىمنى ئاڭلاڭلا، ساراڭغا بىز تەڭ بولمايلى، كاللىنى

يۇگۇرتۇپ، پەم ئىزدەپ، پۇرسەت تېپىپ خەققە تۇيدۇرمايلا يىقىتىدىغانلىنىڭ ئېپىنى قىلىلى...

ئالتۇنخان كەينىگە ياندى. مولىمناخۇننىڭ كۆزىدىن بىر خىل ئىشــەنچ نۇرىنى كۆرۈپ، كۆڭلى بىر نېمىنى تۇيۇپ، نېمە قىلســاڭلا قىلىڭلا ئەمســە دەپ ئۆيگە كىرىپ كەتمەكچى بولۇپ ماڭدى.

— ئالتۇنخان، - مولىمناخۇن بىر قارا غا كەلگەندەك بېشــنى كۆتۈرۈپ، خوتۇنىغا كەســكىن بۇيرۇدى، - ئاۋۇ تۇراققا دەڭلا، هارۋىنى قاتسۇن.

ئالتۇنخان ئاۋازىنى سوزۇپ" تۇراقجان، تۇراقجان" دەپ بىر نەچچە قېتىم توۋلــدى. ئۆگزىگە چىقىۋېلىپ خوراز بىلەن مىكياننى بىر كاتەككە سولاپ تاماشىسىنى كۆرۈپ ئولتۇرغان تۇراق خۇيى تۇتۇپ، ئاپىسنى ئىچىدە بىر مۇنچە تىللاپ ئۆگزىدىن چۈشــتى. ئــالتۇنخــان ئۇنى كۆرمەي توۋلاۋەردى.

— ۋۇي نېمە؟! - تۇراق شوتىدىن چۈشكەچ تۇمشۇقىنى ئۇچلاپ ۋارقىرىدى.

— مېڭىڭ، ئا ئاتىڭىز هارۋا قاتســۇن دەيدۇ، ئادەمگە گۆلەيمەي بېرىپ بۇيرۇغان ئىشنى قىلىڭ!

— نېمە قىلىدىكەنمىز؟

— ئاتىڭىزدىن سوراڭ.

تۇراق ئېرىنچەكلىك بىلەن هارۋىنى قېتىپ دەرۋازا ئالدىغا چىقتى.

— ئاپاڭ دېگەندىكىن ماقۇل دەپ چاپسانراق بولساڭ بولمامدۇ؟ چىقە چارۋىغا، كۈن كەچ بولۇپ كەتتى، هارۋىنى تېز هەيدە!

— نەگە؟

— سايلىققا.

تۇراق هەيران بولۇپ ئاتسىغا قارىدى. مولىمناخۇن سىرلىق كۈلۈپ:" بارغاندىن كېيىن بىلىسەن" دەپ قويدى.

ئۇلار زاۋال چۇ شۇپ قاراڭغۇلۇق ئا ستا ـ ئا ستا يېيىلىشقا باشلىغاندا كالىنى يورغىلىتىپ هەم يۈگۈرتۈپ، دەل ـ دەرەخ، زىرائەتلەر بىلەن قاپلانغان كۈجۈم مەهەللىلەردىن ۋە قۇم ـ بوراندىن مۇداپىئە كۆرۈش ئۈچۈن ئىھاتىلەنگەن كەڭرى ئورمانلىقتىن ئۆتۈپ سايلىققا چىقتى.

هارۋىنى توختىتىپ گۈرجەكنى ئېلىپ كەل، ـ دېدى مولىمناخۇن يەرگە ئېڭىشىپ ـ ماڭا قارا مانا، تۇخۇمدەك، ئۆرۈكتەك، جىگدىدەك مۇنداق تاشلارنى ئىلغىۋېتىپ، گۈرۈچتەك، بۇغدايدەك مۇنداق تاشلارنى ئۇسىمىز، كۆردۈڭمۇ؟ يا بولمىسا چىپتىنىڭ ئېغىزىنى سەن ئاچ مەن ئۇساي، جاهاندارچىلىق دېگەن قانداق بولىدۇ، ئاستا ـ ئاستا بىلىپ قالىسەن، بۈگۈن مەن ئۇسسام ئەتە چوقۇم سەن ئۇسىسەن! ـ مولىمناخۇن سۆزلىگەچ خېلى ئۇزۇن

ھەپىلەشىپ ئا شۇنداق ئۇ شىشاق، ئېزىك تا شلاردىن يېرىم چىپتا توشقۇزدى، ئۇنى ھارۋىغا تەستە بېسىپ ئۈستىگە ئولتۇرۇۋالدى، شاپاق دوپپىسىنى ئېلىپ يۈزىنى يەلپۈگەچ يولدا كەلگۈچە بىر گەپنى ئەزۋەيلەپ ماڭدى:

— خۇدانىڭ بۇيرۇغىنى ۋاجىپ، ئاللانىڭ ئىرادىسى ھەممىگە قادىر. قارا بالام، ئاسماندىكى ئايمۇ بىزنىڭ ھەممە ئىشىمىزنىڭ ئويلىغاندىكىدەك بولۇشىنى تىلەپ تۇرۇپتۇ. تەڭشەلمىگەن جاھاندا خۇدا راخمانغا ئوخشاش بەندىلەرگە قارا كۆچنى بېرىپ ئەقىل بەرمىگەن، شۇڭا ئۇنىڭ قانچە كەتمەن چېپىپ تەر تۆككەننى بىلەن يەنىلا كۆتۈرۈلەلمەيدۇ، يېرىم نېنى پۈتۈن، بىر مېلى ئىككى بولمايدۇ. مانا بىز ھەر ھالدا ئەقىل بىلەن ئىش قىلىمىز، راخماندەك ئەقلى گەجگىسىگە ئۆتۈپ قالغان، ئېشەكتەك ھارام كۆچى بار تەلۋىلەرنى كەتمەن كۆتۈرۈپ ئەمەس، مانا مۇ شۇنداق پەم ئىشلىتىپ باپلايمىز، تۇيمايلا قالىدۇ! سەن تولا ھاڭۋاقتىلىق قىلما، كاللاڭنى ئىشلەت، ھەر ئامال بىلەن خەققە ئۆزىمىزنى تۇتقۇزۇپ قويمايمىز، مۇشۇنداق قىلماي تۇرۇپ بۇ جاننى جان ئەتكىلى بولمايدۇ...

تۇراق ئىشنىڭ ئاخىرى نەدىن چىقاركىن دەپ گەپ ـ سۆز قىلماي ھارۋا ھەيدەپ ماڭدى. ئۇلار ئاخىر راخماننىڭ شامال بەك تېگىدۇ دەپ ئوپچە خاماندىن ئايرىم ئېتىۋالغان خامانلىقىغا يېتىپ كەلدى. مولىمناخۇن ئەتراپىنى ئوغرىدەك دىققەت بىلەن كۆزىتىپ، ئىنسىۇجىن كۆرۈنمىگەندىكىن

كېيىن كاللىسىنى قاپلاپ تۇرغان ئەندىشە تۇمانلىرى بىر ئاز تارقاپ شادلىقى كۆچىيىپ كەتتى:”مانا، مانا راخمانباي، ۋاي سولتەك ساراڭ، ئۇۋىسىدىن چىقالمايدىغان ئۆلۈمتۈك چاشقان، پاخاللىرىڭنى تېخى تىغ بۇغدايدىن ئايرىپ تەييار قىلىپ قويۇپسەن ئەمەسمۇ! بۇغدايلار مانا مەن چىقىپ قاپتۇ، قاراپ باقايچۇ، ئوھوي، خېلى سېمىز بۇغداي ئىكەندۇق، بىر ئاز نەم تۇرامدۇ نېمە؟ كارايىتى چاغلىق، ئېلىۋالاي دېسەم تاغىرىم يوق، بىراق مېنى ئوغرى دەپ ئويلاپ قالما خالايىق، دىندار ئادەممەن، راخمانغا رەھىم قىلىۋاتىمەن. ھىم، ئۇنىڭ ئىسمىنىڭ خۇدانىڭ ئىسمى بىلەن ئوخشاش بولۇپ قالغىنى قىزىق! قانداق، راخمىناخۇن، بالامنى چالما بىلەن ئۇرغان چېغىڭلىدا مېنى مۇشۇنداق قىلا دەپ ئويلىغانمىدىڭلا، بىلىپ قويۇڭلا، مەن بوش ئادەم ئەمەس، مولىمىن دېسە مۇشۇكۆممۇ ئەيمىنىپ قارايدۇ، شۇغىنىسى، راخمان سەن ئالدىمدا بۇغدىيىڭغا چاڭگال سالغۇدەك ئېغىر ئىش قىلمىدىڭ، بىر قېتىم كەتمەن كۆتۈرۈپ قويدۇڭ راست، بىرنى سالغان بولساڭ كۆرىدىغان كۈنۈڭ بار ئىدى تېخى، ئاقۋىتىڭنى ئويلاپ قالدىڭمۇ قانداق، جىم تۇرۇپ قالدىڭ، ئاندىن قىزىڭغا دەپ سېنى چاقىرىپ چىرايلىق چاي قۇيۇپ ئاش بەرسەم، كىچىككىنە بالامنىڭ بېشىغا ئۇرۇپ بىزگە ھەيۋە قىلدىڭ، ئەگەر بۇ قېتىم جىم تۇرۇپ بەرسەڭ ئەتىگىچە بىزنىمۇ ئۇرۇپ بېشىمىزنى يېرىۋېتىدىغان ئوخشايسەن، شۇڭا ھو شۇڭنى

تاپ دەپ ساغا غايىپتىن جازا بېرىۋاتىمەن... بۇمۇ خۇدانىڭ ئىرادىسى! بۇغدايىنى ئادالغىچە بىر ئاز جاپا چېكىپ قالىسەن شۇ، بالامنى ئۇرغان قولۇڭ ئارا دەستىسىنى تۇتۇپ قىينالسۇن، خوتۇنۇڭ ئۆتكەمنى تۇتۇپ قىينالسۇن، كىم قىلغاندۇ، خۇدانىڭ ئاپىتىدىمدۇ دەپ ھەيران قېلىشقان رەپتارىڭنى بىر كۆرسەم ئىدى... بىراق ھەي راخمان، مۇشۇنداق قىلغىنىمغا ھېلىمۇ شۈكرى دېسەڭ بولىدۇ...شۈكرى دە ساراڭ، شۈكرى دېمەي ئىلاجىڭ يوق! بېشىمدىن تۇخۇم ئۇنگەن روزى قارى، باياتىن يىغلاپ كېتىۋېدىڭ، ئەمدى ئاشۇ يىغاڭنىڭ ئەنتىنى ئېلىۋاتىمەن، ئاپاڭ سېنى يېتىلەپ ئۇرۇ شقىلى بارغان بولسا چوڭ چاتاق چىقاتتى. كاللىسى ھېچنېمىگە ئۆتمەيدۇ ـ دە خوتۇن خەق دېگەننىڭ، ما نا مەن ھېچكىمگە تۇ يدۇرماي ئەنتىڭنى ئېلىۋاتىمەن بالام، خوش بولامسەن، مانا قارا"...

مولىمناخۇن شۇ خىيال بىلەن كۆرەڭلەپ ھەم جىددىيلىشىپ، تۇراقنى ئەتراپقا كۆزەتچى قىلىپ، چىپتىنى پەۋقۇلئاددە غەيرەت بىلەن كۆتۈرۈپ ئالدى ۋە ئېغىزىنى يېرىشىپ بۇغدايىنىڭ ئۇستىگە يېيىپ چاچتى، دۆۋىلىشىپ قالغان تاشلارنى پۇتى بىلەن ئىتتىرىپ ھەممىنى دانغا قوشۇۋەتتى.

— ئاتوي بولۇڭ، بولۇڭ پاشا چېقىپ كەتتى!...ـ تۇراق ئەنسىز ئاۋازدا ۋايساپ كەتتى.

— ۋارقىرىما مۇناپىق، پاشــا چاققانغا ئۆلمەيســەن، مانا ئاز قالدى...

مولىمناخۇن تاشــنىڭ ھەممىســـنى يىراقتىن قارىســـا بىلىنمىگۈدەك قىلىپ بۇغدايغا ئىلەشــتۈرۈۋەتتى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ ھارۋىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ چىقىپ كالىنىڭ سۆڭگۈچىگە قاتتىق تەپتى. كالا تۇيۇقســـىز تەگكەن زەربىدىن چۆچۈپ ھارۋىنى ســـۆرەپ بار كۈچى بىلەن ئۆيگە چاپتى. تۇراق ئېغىرلىقنى يوقىتىپ ھارۋا ئۈستىگە ئوڭدا چۈشتى.

— ئەمدى كۆرگەنسەن، - دېدى مولىمناخۇن پىخىلداپ كۈلۈپ.

— نېمىشـــقا مۇشـــۇ نداق قىلىمىز؟ - دېدى تۇراق چۈشەنمەي، - شۇنچە جاپا تارتىپ، ئىلغاپ كەلگەن تاشنى راخماننىڭ بۇغدىيىغا قوشۇۋەتتىڭغۇ؟!

— راخمان ئۇ كاڭنى ئۇرســـا، بىزنىڭ يا ئۇ تەلۋىگە كۈچىمىز يەتمىسە، مۇشۇنداق قىلماي قانداق قىلىسەن، ھۇ دۆت، كالۋا، بايا مەن كالىغا سۆزلەپتىكەنمەن - دە! تېخىچە بىلمەي يۈرۈيدا ما خام قاپاق بەز! ئاله تاياقنى، ھارۋىنى تېز ھەيدە!

تۇراق ئاتىســنىڭ قەھرىدىن ئەمەس، بەلكى راخماننىڭ ئۆكسىنى ئۇرغانلىقىدىن سەل چۆچىدى، كاللىسىغا بىر - بىرىدىن قورقۇنچلۇق خىياللار كەلدى.

13

مەھەللە باشلىقى قاتارلىق بىر نەچچەيلەن يېزىغا يېڭىدىن قۇرۇلماقچى بولغان سۇ ئېلېكتىر ئىستانسىسى ئۈچۈن دېھقانلاردىن ھەر مو يەرگە ئون يۈەندىن ھېسابلاپ پۇل يىغماقچى بولدى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار تالاي قېتىم مەجلىس ئېچىپ، بۇنىڭ يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ چاقىرىقى ئىكەنلىكىنى، دېھقانلارنىڭ چوقۇم جىن چىراغتىن قۇتۇلۇپ، توك چىراغقا ئىگە بولىدىغانلىقىنى كۆچەپ تەشۋىق قىلدى.

دېھقانلار بۇغدايلىرىنى يىغىپ ساڭغا ئۆتكۈزۈپ پۇلنى تېخى قولىغا ئالماستىنلا يەر بېجى، سۇ بېجى قاتارلىق تۈرلۈك باجلارنىڭ بىر-بىرلەپ قىرقىشى، بانكىدىن ئالغان يالتىراق، ئوغۇت قەرزىنىڭ بوغۇشى بىلەن، ئۈمىدىنى قوناق، زىغىر، شال، كېۋەز قاتارلىق زىرائەتلەردىن كېلىدىغان دارامەتكە باغلاپ تۇرغان ئەھۋالدا، مەجبۇرىي تېڭىلغان بۇ يۈكتىن قانداق قۇتۇلۇشنى بىلمەي غەمگە پاتتى.

مەھەللە باشلىقى بوشاپ كېتىۋاتقان ئورنىنى مۇستەھكەملەشنىڭ بۇ قىممەتلىك پۇرسىتىدە ئۆيمۇ ئۆي ئارىلاپ ئۆز ھوقۇقىنى قاتتىق قوللۇق بىلەن ئىشقا سالدى.

هال ـ ئۇقتى ياخشىلار نەق پۇل بەردى. نەق پۇل بېرەلمىگەنلەر ئۇزۇقلۇق ھەم ئوزۇقلۇقتا قالدۇرۇپ قويۇلغان بۇغدايلىرىنى مو بېشىغا چارىكىنى ئون يۇەندىن ھېسابلاپ بەردى. مەھەللىمىدىن بىر قانچە كىشى بۇ بۇغدايلارنى ئەركىن بازاردا سېتىشقا مەسئۇل بولدى. مەھەللىدە بىر مەيدان پاتپاراقچىلىق، غولغۇلا باشلىنىپ كەتتى. ئۈچ ـ تۆت ئادەم توپلىشىپ قالغان سورۇندا دائىم مۇشۇ گەپ بولاتتى.

مەھەللە باشلىقى دەپتىرىنى كۆتۈرۈپ، ئۆزىگە بىر قانچەيلەننى ئەگەشتۈرۈپ، قاتاردىن بۆلۈنۈپ كەتكەن يالغۇز تاملارغا قەدەم باستى. بۇ ئۆيلەرنىڭ بىر دە تەئەللۇقات تولۇپ ياتاتتى، ئەمما ئۆي ئىگىسى بولغان مولىمىناخۇن تۈرلۈك باھانە ـ سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ، يىگىرمە مو يەرگە گىجىگلىق قىلىپ بىر يۈەننى قايرىۋېلىپ يۈز يۈەن، قالغىنىغا ئون چارەك بۇغداي بېرىپ قۇتۇلدى. ئۇلار كەتكەندىن كېيىن قارنى بىر ھازا ئېچىشىپ، ئىچى تىتىلداپ، ئالتۇنخان بىلەن بىر پەس كوتۇلداپ، ئارقىدىن سەل قىزىرىشىپ كېيىن يەنە شۈكلەپ قېلىشتى.

مەھەللە باشلىقى بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ راخماننىڭ ئۆيىگە كەلدى. بۇ ئۆيدىن بىر نەرسە چىقىشقا ئۇلار تازا ئىشەنچ قىلالمايۋاتاتتى. شۇنداقتىمۇ ۋەزىپە دېگەن ۋەزىپە، مەجبۇرىيەتنى ئورۇندىماي بولمايدۇ ـ دە! مەھەللە باشلىقى ئىشىكنى چېكىپ راخماننى تونۇلدى، قالغانلار ھويلىدىكى

ئالمىنى قېقىپ يېيىشكە باشلىدى. بىر كەمدىن كېيىن ئىشىك جۇۋازدەك سەت غىچىرلاپ ئارقىدىن راخماننىڭ ئورۇق گەۋدىسى كۆرۈندى. ئۇنىڭ مەڭزى تومپىيىپ، كۆزلىرى ئۆڭكۈر ئىچىدە پىلىلداۋاتقان شام نۇرىدەك ھەممە نەرسىگە تىنچ ۋە پەرۋاسىز تەرزدە قادىلىپ تۇراتتى. ئۇ پەسكە تېخىمۇ ئېگىشىپ، زورىغا كۈلۈمسىرەپ ھەممەيلەن بىلەن بىر-بىرلەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى. شۇ ئەسنادا ئارقا تەرەپتىن خەلچىخان ۋە قىزى پەيدا بولدى. خەلچىخان ئۇلارنى كۆرۈپلا كۆڭلى بىر قىسما بولۇپ، رەڭگى ئۆزگىرىپ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. ئۇلارنىڭ بۇ غېرىپ كەپىگە كىرمەيدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ ئەدەپ يۈزىسىدىن بولسىمۇ ئۆيگە تەكلىپ قىلدى. مەھەللە باشلىقى ئۇنىڭغا يالغاندىن رەھمەت ئېيتىپ، راخمانغا كېلىش مەقسىتىنى ئوچۇق ئېيتتى، راخمان ئىگىلىكىدىكى ئون مو يەر ئۈچۈن يۈز يۈەن بېرىشى كېرەكلىكىنى ئۇقتۇرۇپ ھۆججەت يازدى.

راخمان گەدەن پاتىڭنى بىرى كېسىپ تاشلىغاندەك بېشىنى ساڭگىلىتىپ، خەلچىخانغا يەر تېگىدىن بىچارىلەرچە قارىدى، خەلچىخانمۇ ئۇنىڭغا قاراپ سالپىيىپ تۇراتتى، ئاپتاپتا كۆيۈپ كەتكەن قارامتۇل چىرايى تېخىمۇ قارىداپ، كۆزلىرى خۇنۇكلىشىپ كېتىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. قىزى بولسا ھېچ ئىشتىن خەۋەرسىز، چىرايلىق كۆزلىرىنى ئالدىدىكى ناتونۇش كىشىلەردىن ئۈزمەي، قىزىقسىنغان

هالدا ئاپىسىنىڭ قولىغا ئېسىلىپ تۇراتتى. كۆپچىلىك ئۇنىڭغا قاراپ، شۇنچە سەت، كۆرۈمسىز ئادەملەرنىڭمۇ كىشىنىڭ كىرگۈسى كەلمەيدىغان مۇشۇنداق ئېغىلدەك ئۆيدە پەرىزاتتەك بالا چوڭ قىلغىنىغا هەيران بولۇشۇپ، گويا ئۇنى زادىلا كۆرۈپ باقمىغاندەك تەمەخور كۆزىنى تىكىپ، ۋە سۈۋە سىگە تولۇپ، بىر - بىرىگە يو شۇرۇن كۆز ئىشارىسى قىلىشتى. بىرەيلەن بايا قاقىقان ئالمىسىنى يانچۇقىدىن چىقىرىپ ئۇنىڭغا تۇتقۇزۇپ قويدى.

مەهەللە باشلىقى راخمانىنىڭ گەپ - سۆز قىلماي، يەردىكى چۇمۇللەرگە قاراپ خىيال سۈرۈپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئاۋازىغا هوقۇقدارلارغا خاس هەيۋەت، سالماق تۇس بېرىپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— بۇنداق گۆشىپ تۇرۇۋالساڭلار قاملاشمايدۇ راخمىناخۇن، ما ۋەزىپىنى سىلىگە ئۆتكۈزۈپ بېرەيمۇ يا، باشقىلارنىڭ هەممىسى بۇغدايلىرىنى ساڭغا ئۆتكۈزۈپ ۋەزىپىسىنى ئورۇنداپ بولدى، سىلە ئۇ قاتاردا يوق، ئۆزىنى ئوڭشىۋالغۇچە بوپتۇ دەپ ئېتىبار قىلىپ ئۇنى زېمەڭلىدىن كۆتۈرۈۋەتسەك، ئەمدى كېلىپ هۆكۈمەتنىڭ مۇشۇنداق مۇهىم چاقىرىقلىرىغىمۇ ئاۋاز قوشماي بەزدەك ئىشىشىپ تۇرۇۋالساڭلار نېمە دېگىلى بولىدۇ ئەمدى سىلىگە! كوپىراتسىيە كەتتى راخمىناخۇن، چاپان تېخى تىزدىن ئاشمىسا، خوتۇنۇڭلا بىرەر يېڭى كۆڭلەك ئېلىپ كىيەلمىسە، ماۋۇ بىچارە قىزىڭلا مۇشۇنداق توپا يەپ، ئەسكى كىيىم

كىيىپ يۈرسە ئۇۋال ئەمەسمۇ؟ ئۇنى مەكتەپكە بەرمەمسلە، ياخشى ئوقۇتۇپ قەددىڭلىنى كۆتۈرمەمسلە؟!

راخمان تاقەتسىزلىنىپ ئۇن قاتتى، ئاۋازى يىغلامسىرىغاندەك بوغۇق ۋە پەريادلىق چىقىپ كەتتى:

— ماقۇل، ماقۇل، ياندا ھازىر پۇل يوق، بانكىدىن ئالغان قەرزىمۇ تېخى شۇ پېتىمدا، بۇغداي... بۇغداي بەرسەڭچۇ بولار؟

— ھە بېرىڭلا، نېمە بەرسەڭلا بېرىڭلا!

راخمان خەلچىخان بىلەن ئۆيگە كىرىپ كېتىپ بىر دەمدىن كېيىن بىر تاغار بۇغداينى ئىنجىقلاپ كۆتۈرۈپ چىقتى. بۇغداي يىغىشقا مەسئۇل كىشى تاغارنى ئېچىپ بۇغداينى ئالقىنىغا ئېلىپ قارىدى، ھەيرانلىقىنى ئۆز-ئۆزىگە دەۋاتقاندەك سۆزلەپ كەتتى:

— مانىڭغا قاراڭلا، بۇ قانداق ئادالىغان بۇغداي، ئارىسىدا ساپ ئۇششاق تاشلار تۇرىدىغۇ؟! بازارغا ئاپارسا قانداق ئۆتىدۇ بۇ؟!

باشقىلارمۇ بىرىپ بويۇنداپ قارىدى. راخمان بىلەن خەلچىخاننىڭ يۈرەكلىرى سېلىپ كەتتى. خەلچىخان ئىچىدىكى دەرد-ئەلەمنى باساالماي بومبىدەك پارتلاپ، ئالىكىملەردىن زارلانغاندەك، ئالىكىملەرگە يالۋۇرغاندەك سۆزلەشكە باشلىدى:

— قانداق ئادالىغان بوغداي دەيسلەرغۇ؟! نەچچە كۈن ئۆتكەمدىن ئۆتكۈزۈپ، نەچچە كۈن غەلۋىردە تاسقىدۇق، خۇدايىم ئۆزى بىلىدۇ، بۇ بوغداينى ئادالايمىز دەپ تارتمىغان جاپايىمىز قالمىدى؛ قانچە قىلساقمۇ بۇ تاش ئۆتكەمدىن ئۆتۈپ كەتتى، غەلۋىردىن چۈشمىدى؛ شامالدا ئۇچۇرىۋېتىلى دېسەك قوغان ئەمەس، بىر تالدىن تېرىپ ئاللى دېسەك بەش مو يەرنىڭ بوغدىيى، ئويلاپ بېقىڭلا، شۇنچە كۆپ بوغدايدىن قومدەك چېچىۋەتكەن شۇنچە جىق تاشنى قانداق ئىلغاپ تۈگىتەلەيمىز؟! تاشلىۋېتىلى دېسەك قىش - ياز ئىشلەپ تېرىپ، سۇ قويۇپ، ئوغۇتلاپ، خاماندا تېپىپ، سوقۇپ ئەمدى مۇشۇنچىلىك بولغاندا تاشلىۋەتسەك قىشچە نېمە يەيمىز؟! رەھبەرلەر! ئويلاپ بېقىڭلار، مۇشۇ يېقىندىن بېرى تېخىمۇ ئەبگالىشىپ كەتتۇق، خۇدايىم نېمە قىلغان گۇناھىمىزغا بالا - قازانى بىزگە شۇنچە كۆپ بېرىدىكىن؟! بىر موزىيىمىز بارتى، ساتساق يۈز كويغا يارايتتى، ھارام بولدى! بانكىغا قەرزدار بولۇپ خەقنى دوراپ ئوغۇت ئېلىپ شاللىقا چاچساق سۈيىنى خەق تارتىۋالدى. ئەمدى كېلىپ ئاش تېرىپ ئېغىزىمىزغا ئالا - ئالمايلا بىر قېيىشمان تۈگۈز ئېشىمىزغا تاش - توپا چاچتى. بۇنى كۆڭلۈم تۇيۇپ تۇرىدۇ، لېكىن ئېغىزىمدىن چىقىرالمايمەن. خۇدا ئۈستىمىزدە تۇرۇپتۇ، ئۇ ھەممىنى كۆرۈپ تۇرىدۇ، ئۇلارنىڭ بىزگە قىلغان بۇ يامانلىقلىرى ھامان بىر كۈنى ئۆزىگە يېنىپ قالىدۇ... - خەلچىخان

غەزەپتىن تىترەپ، يىغلىۋەتمەسلىككە تىرىشىپ، قىزنىڭ ئالدىدا زوڭزىيىپ، ئۇنىڭ كۆيىنكىنى تۈزەشتۈردى.

خەلچىخاننىڭ گەپلىرى بىلەن راخماننىڭ ئىچ ـ قارنىمۇ بوشاپ قالدى، مەھەللە باشلىقىدىن ئۆز ھالىغا يېتىپ يەنە بىر قېتىم كەڭچىلىك قىلىشنى ئۆتۈندى.

— بۇ غىدىيىڭلىغا كىم تاش تۆكۈۋېتىپتۇ، ئۇقتۇڭلىمۇ؟ ـ دېدى مەھەللە باشلىقى.

— ئەگەر ئۇقسا، پايەنگە بېرىپ ئەرز قىلسا ئاقىدۇ، ـ دېدى يەنە بىرەيلەن.

خەلچىخاننىڭ كۆزىدە ئۈمىد شولىسى پارلىدى، بىراق، كۆز كۆرمىسە، گۇۋاھچى بولمىسا بولمايدۇ. سوت دېگەننىڭ داڭقان پۇتى كۆپ. خەققە تۆھمەت قىلىپسەن دەپ ئۆزىگە گەپ كېلىپ قالسا قانداق قىلىدۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە، راخماننىڭ كۆندە دەيدىغىنىمۇ شۇ:”ئۆزەڭنى چىڭ تۇت، قوشناڭنى ئوغرى تۇتما“. مۇشۇ كونا گەپكە ئۇ مەھكەم يېپىشىۋالىدۇ، نەق جايىدا تۇتىۋالالمىسا، باشقا يەردە پالانچى مۇنداق قىپتۇ دېسە خەققە تۆھمەت دەپلا يۈرىدۇ. بۇنداق ئەھۋالدا خەلچىخانغا نېمە چارە؟ شۇنداق قىلىپ، خەلچىخاننىڭ كىچىككىنە ئۈمىدى قانداق تېز پەيدا بولغان بولسا شۇنداق تېز يوقالدى.

— ئۇ كۆنى كەچتە ھېرىپ كېتىپ ئۆيىدە ئۇخلاپ قاپتىكەنمەن، شۇنىڭغا ئۆزەمگە ھازىرغىچە ئاچچىقىم بار،

ئۆز كۆزىمىز بىلەن كۆرمىگەندىكىن خەققە بىرىپلا ئۇسكىلى بولمايدىكەن، ـ دېدى راخمان.

— ئەمىسە ما ئىشنى قانداق قىلىمىز؟ ـ دېدى مەھەللە باشلىقى قاپىقىنى تۈرۈپ.

— توك پەيدا قىلغىلى بولسىغۇ ئوبدان ئىش ئىكەن، ئاتام زامانىسىدا كۆرمىگەن ئىشلارنى كۆرىدىغان ئوخشايمىز، ھۆكۈمەتنىڭمۇ ئويلىغانلىرى بار، پەرمانىغا بويسۇنىمىز.

— قۇرۇق گەپنى ئاز قىلىپ ما پۇلنى تۆلەيدىغانىمىك ئىشنى قىلىڭلا

— تۆلەيمىز، شۇ... ئالدىرىماي تۆلەيمىز.

— قاچان تۆلەيسىلە؟!

— شىلىمىز بىر پىشسا، كېۋەزلىرىمىز بىر ئېچىلسا... يا بولمىسا، قۇرۇلۇشقا ئادەم كېرەك بولۇپ قالسا ھاشارنىڭ سىرتىدا ئىشلىشىپ بېرەرمەن.

— ئۇ يەرگە قارا كۈچ ئەمەس، كاللا كېرەك، تېخنىكا كېرەك، سىلىدە شۇنداق قۇدرەت بارمۇ؟ ـ دېدى مەھەللە باشلىقى چېچىلىپ، ـ شۇڭىمۇ دەيمەن، سىلىنىڭ بېشىڭلىدا زادى ئازراق زاغۇن بار. قاچانلا كەلسە كاللىنىڭ بېزىدەك مۇشۇنداق ئىششىپ تۇرىسىلە، يا سىلىنى بۇرۇنقىدەك تۇتۇپ ئاپىرىپلا سولاپ قويغىلى بولمىغان، ئۇرۇپ ـ

دەسسەشىنىڭ تېخى ئورنى يوق! پۇلنى نەدىن بولمىسۇن تېپىپ مۇشۇ ھەپتە ئىچىدە تەييار قىلىڭلا، قېشىڭلىغا ئەمدى كۇندە كېلىۋەرمەيلى، بىكارچى ئادەم يوق سىلىگە...

مەھەللە باشلىقى يەنە بىر مۇنچە قايناپ، ھەمراھلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ كۆزدىن يوقالدى. راخمان بىلەن خەلچىخان يىغىنىڭ تىنىدى، بېشىنى ساڭگىلىتىپ غەمگە چۆكۈپ كېتىشتى.

14

ئەتىسى سەھەردە مەھەللە مەسچىتىنىڭ ئىمامى يەنە بىر قانچە كىشىنى ئەگەشتۈرۈپ راخماننىڭ ئىشىكى ئالدىدا پەيدا بولدى. راخمان ئۆيىدىن چىقىپ، خىزىر بىلەن ئۇچراشقاندەك يۈكسەك ئىززەت-ھۆرمەت بىلەن ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى، ئۆيگە تەكلىپ قىلدى.

— بولدى كايىماڭ، - دېدى ئىمام ھاسىسىنى ئىككى قوللاپ يەرگە تىرەپ، - مەسچىتنى يېڭىلاشقا تەرەددۇت قىلىپ، تۆنۈگۈننىڭ بىرىسى مەھەللە كويىدىن بىرەر چارەكتىن بۇغداي ئۆشرە ئايرىڭلار دەپ كۆپ ۋەز ئېيتتۇق. ھەممەيلەن دېگۈدەك بىرەر چارەكتىن، خالىغانلار ئىككى-ئۈچ، ھەتتا بەش چارەكتىن بۇغداي بەردى، ئىماندىغا

يارىشا ئاتىغانلىرىنى بىرىشتى، قارىسام توپىنىڭ ئىچىدە يەنە سىلە يوق. مەسىچىتكىغۇ بەزىدە چىقىپ بەزىدە چىقماي يۈرۈڭلا، خۇدالىق ئۈچۈن ئەمدى ئاز ـ تولا ئۆشرە بىرىڭلا دىسە، بېشىڭلىنى ئىچىڭلىگە تىقىپ يۈرەمسىلە؟ قاردىسام، قاتار تامدىن يىراقكەنسىلە، شۇڭا ئاتايىن ئۆزەم مەشەگە ساقلىمنى سۆرەپ كەلدىم، ئىلكىڭلىدە باردۇر؟ ئۆشرە دىگەن پەرز، بۇنى بەرمىسەڭلا بولمايدۇ، بولمىسا قىيامەتتە خۇدانىڭ نىمىتىدىن ھىساب بىرىسلە...

راخمان بۇ گەپلەرگە چىداپ تۇرالماي ئۆيگە كىرىپ كەتتى ۋە خەلچىخان بىلەن ئۇزۇن ھەپىلەشىپ، ھەممىدىن پاكىز ئادالىدۇق دەپ ئايرىپ قويغان بۇغدايدىن بىر چارەك ئىلىپ چىقتى.

— نىمە تاش بۇ؟ ـ ئىمام ھاسىسىنى جۆنۈپ، بىرە ـ بىرە ئايرىلشىپ تۇرغان تاشلارنى كۆرسەتتى.

راخمان كۆرۈنۈپ قالغان تا شلانى ھاپىلا ـ شاپىلا ئىلغاپ تاشلىۋەتتى. ئىمام زوڭزىيىپ، قولىنى ئارا شەكلىدە بۇغدايغا تىقىپ ئۇنى چالغىتتى، بىر مۇنچە ئۇششاق تاشلار يەنە كۆرۈنۈپ قالدى.

ھوي، بۇ نىمە ئالامەت راخمىناخۇن؟! ـ ئىمام ئاچچىقلاپ كەتتى، ـ ئىتىقادىڭلا دۇرۇسمۇ ئۆزى، مۇشۇنداق ئەخلەت بۇغداي بىلەن بىزنى يولغا سالماقچىمۇ؟ تۇزۇكرەك بۇغدايدىن يوقمۇ ئۆزى؟!

— ھەممىسى مۇشۇنداق بۇغداي، ـ دېدى راخمان ئوڭايسىزلىنىپ.

— بىر نائەھلى بۇغدىيىمىزغا تاش تۆكۈۋېتىپتۇ قارىسىلا ئىمام ئاخۇنۇم، ـ دېدى خەلچىخان دەردىنى سۆزلەپ.

— خۇدانىڭ نېمىتىنى مۇشۇنداق خارلىغان بارمۇ! پۇلغا يارىغۇدەك باشقا ئوقتىڭلىمۇ يوقمۇ ئۆزى؟! ـ ئىمام ئەتراپقا نەزەر تاشلاۋېتىپ تويۇقسىز ئىشىك ئالدىدىكى چەللىگە ئارتىپ قويۇلغان موزاي تېرىسىنى كۆردى ۋە، ـ پاكىز ئادالىغان بۇغدىيىڭلار بولمىسا ئەمسە ئاۋۇ كالا تېرىسى بولسىمۇ بولىدۇ، ـ دېدى.

— بۇ... بۇنى قىزىم كۆزدە مەكتەپكە كىرىشكە ئۆلگۈرتۈپ سېتىپ دەپتەر ـ قەلەم ئېلىپ بېرەي دېگەنىدىم...

— بۇنىمۇ بەرمىسەڭلا، ئۆشرىنى زادى بېرەمسىلە ـ بەرمەمسىلە؟! ئانداق قىلماڭلا ھەي مۇسۇلمانلار، يىلدا بىر كېلىدىغان ئۆشرىنى ئانداق گەدەنگە قەرز قىلىپ ئارتىپ قويماڭلا... ـ ئىمام قاتتىق ئېچىنغاندەك سۆزلەپ كەتتى.

— بولدى بېرىۋېتەيلى، ـ دېدى خەلچىخان راخماننىڭ بەكلا قىيىن ئەھۋالدا قالغانلىقىنى كۆرۈپ، ـ كۆزلۈككە ئاش ساتىمىزغۇ، خۇدايىم بېرەر...

راخمان ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ، ئاپتاپ يەپ خېلىلا پارقىراپ قالغان تېرىنى ئاۋايلاپ ئالدى ۋە ئىمامنىڭ ئالدىغا ئەكىلىپ ئۇزاتتى.

— قارىنىڭلا بەك ئاغرىپ كەتكەن بولسا مەيلى، - دېدى ئىمام يەنە ساقىلىغا تۇكۈرۈپ، - بۇ نېمەڭلىنى مەن ئۆزەمنىڭ قىلىشۇالمايمەن، مەسچىتنى دېمىسەم بۇ يەرگە كەلمەيتتىم، ھەر يىلى بىر كېلىدىغان مۇشۇ نداق ئۇلۇغ ئىشقىمۇ تىرناق تاتىلاپ، كېكەچلەپ تۇرىدىغان سىلىدەك بەندىگە خۇدا ھېلىمۇ بېرىپتۇ!

— بولدى ئىمام ئاخۇنۇم، ماڭا قويۇڭ، مەن تەربىيە قىلاي، بۇ ئادەمنىڭ ئىمانىغۇ ئەزەلدىن سۇراق، كېيىنچە ئۇ نداقمۇ بولماس، - خەلچىخان تېرىنى ئىمامنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويماقچى بولۇپ يېقىنلاپ كېلىشۇدى، ئىمام دەرھال ئارقىغا داجىپ:

— بولدى، بولدى، تېرىنى ماڭا بېرىڭ، - دەپ خەلچىخاننى سىلكىۋەتتى.

خەلچىخان جايىدىلا تۇرۇپ قالدى، ئاندىن سالپىيىپ تۇرغان راخمانغا قاراپ ئېغىر ئۇھ تارتتى. ئىمام بىر نېمىلەرنى دەپ سۆزلەپ يولىغا راۋان بولدى.

15

تەبىئەت پەسىلگە قاراپ رەڭمۇ رەڭ تۇس ئېلىپ شۇ قەدەر گۈزەل، تەبىئىي، پاك ھالەتتە، ئىچى خىلمۇ خىل خام-

خىيال، ۋەسۋەسىگە تولغان ئادەملەرنىڭ يورۇق ئالەمدە كۆرسىتىۋاتقان قەبىھلىكلىرىگىمۇ، ئىزگۈلۈكىگىمۇ گويا ئانىسى گۆدەك بالىسىنىڭ ھەممە قىلىقلىرىدىن كۆنۈپ كەتكەندەك كۆنۈپ كەتكەن.

ئادەمنىڭ بالىلىق دەۋرى، بولۇپمۇ سەھرادا ئۆتكەن بالىلىق دەۋر ئۆزىنىڭ غۇبارسىزلىقىنى تەبىئەت بىلەن بىرلەشتۈرۈۋەتكەچكە، غايىۋى گۈزەللىكتە ھەممىدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ، ھەممىدىن ئۇنتۇلماس كېلىدۇ. بالىلىق تەسەۋۋۇردىكى تەبىئەت گويا تاڭدىكى سۈبھىدەك شۇ قەدەر جىمجىت، شۇ قەدەر خىلۋەت، شۇ قەدەر نۇرانە! يىللار ئۆتۈپ ئۇنىڭ ئەسلىملىرى غۇۋالىشىدۇ، ئەمما شۇنىڭ بەدىلىگە ئۇ تېخىمۇ گۈزەل تۈس ئالىدۇ. بالىلىققا قايتا نەزەر سالغاندا تەسەۋۋۇرۇڭدا پەيدا بولغان گۈزەللىك سېنى پاكلىققا، ياخشىلىققا ئۈندەيدۇ.

روزى ئۆيىدىن چۈشلۈك تامىقىنى يەپ چىقىپلا راخماننىڭ ئۆيىدىن ئۇدۇل ئامىنەمنى تاپتى. چۈشتىكى پىژغىرىم ئىسسىقتا راخمان ئۆيىگە قايتماي، ئېتىزلىقتا بىرەيلەننىڭ كالىسىنى ئىشلەتكەنلىكى ئۈچۈن ئۇنىڭ ئۇسسا قىلىنغان ئېگىزلىقىنى ئاغدۇرۇۋاتاتتى. خەلچىخان بولسا قاتتىق ئىسسىقتا تالاغا چىقماي، ئۆيدە تەكىينى قىرلاپ ئۇخلاپ ياتاتتى. ئامىنەم ئۇنىڭغا تۇيدۇرمايلا ئۆيدىن چىقىپ روزى بىلەن تېپىشتى.

ئىككىسى بىر ـ بىردىنى قوغلاپ كېپەزلىكتە بىردەم مۆكۈشمەك ئوينىدى، پىشمىغان قوغۇن ـ تاۋۇزلارنى چېقىپ يېيىشتى، ئاندىن توپىلىق يولدا يالىڭاچ پۇتلىرى بىلەن راەسىم سىزىپ بىر ـ بىرىگە كۆرسىتىپ كۈلۈشتى. زىرائەتلەرنى، كۆكتاتلىقلارنى ئارىلاپ، ئۇ يەر ـ بۇ يەردە ئېچىلىپ قالغان گۈللەرنى ئۈزۈپ كېپىنەكلەرنى ئۇچۇرتۇپ ئارقىسىدىن قوغلاپ خېلى بىر يەرگە بارغاندا توختاپ، ھارغىنلىقتىن چۆپلۈككە ئۆزىنى تاشلاپ بىر دەم ئېغىناشتى.

— كۈن بەك ئىسسىقكەن، ـ دېدى روزى كۆزىنى چېقىپ ئارام بەرمەيۋاتقان كۈچلۈك قۇياش نۇرىنى قولى بىلەن توسۇپ.

— ئەمسە كېتىلىمۇ، ـ دېدى ئامىنەم ئورنىدىن تۇرۇپ.

— ياق، ئۆستەڭ بويىدا ئاكام بار، شۇ يەرگە بارىلى.

— ئاكاڭ نېمە قىلىدۇ؟

— سۇ ئۈزىدۇ.

— ياق، ياق، ئۇ يەرگە بارمايمەن، ئاكاڭ بوزەك قىلىدۇ،

— قورقماڭ، سۇ ئۈزۈشنى ئۆگىتىپ قويىدۇ!

ئىككىسى بىر ـ بىرىنىڭ قولىدىن تۇتۇپ، گاھ ئاجرىتىپ، گاھ تۇتۇشۇپ ماڭغانچە ئۆستەڭ بويىغا يېتىپ كېلىشتى.

— ئاكاڭ قېنى گوللاڭچى!؟

— ئا يەردە ئوخشايدۇ.

ئۇلار يەنە بىر دەم مېڭىپ ئۆستەڭ كۆۋرۈكىدىن ئۇ قاتقا ئۆتتى.

— ئالما! ئالما! ـ ئامىنەم ئۇشتۇمتۇت ۋارقىرىۋەتتى.

— قېنى، قېنى! ـ روزى يۈگۈرۈپ ئۇنىڭ يېنىغا كەلدى.

— كىبلە، كىبلە، ئاينا، ئېقىپ كىبلىۋاتىدۇ، يېقىن كەلدى، مانا، مانا ھازىر تۇتۇۋالىمەن!...

بىر ئاق ئالما قىرغاققا يېقىن، ئاستا ئېقىندا بىر چۆكۈپ، بىر لەيلەپ ئېقىپ كىبلىۋاتاتتى. ئامىنەم ئۆستەڭ بويىدىكى سۆگەتلەرنى ئارىلاپ ئۆتۈپ قىرغاققا كەلدى، ئالمىنىڭ ئېقىپ كېلىشىنى كۈتۈپ قولىنى سوزۇپ تۇردى. ئالما بارغانسېرى يېقىنلاپ كەلدى، ئاز قالدى! ئامىنەم جىددىيلەشىپ قولىنى تېخىمۇ ئۇزۇن سوزۇپ تەييار تۇردى. ئالما ئۈزۈپ كېلىپ ئۇنىڭ نازۇك بارماقلىرىغا ئۇرۇلدى. ئۇ ئالمىنى ئالغىنىغا ئالمەن دەپ بار كۈچىنى يىغىپ ئۇنىڭغا ئىنتىلدى؛ شۇئان قىرغاقتىكى تىنىپ قالغان لايغا پېتىپ تۇرغان پۇتى تېخىمۇ چوڭقۇر پېتىپ، لاي قومۇرۇلۇپ، ئەجەلنىڭ يۈرەكنى جىغىلدىتىدىغان سەزگۈلىرى ئۇنىڭ ئالما ھەققىدىكى تاتلىق خىياللىرىنى ئۈزۈۋەتتى. روزى ئۇنىڭ سۇغا چۆكۈۋاتقان ھالىتىگە داڭقېتىپ قاراپ قالدى. ئامىنەم ئۇنى چاقىرغاندەك قىلدى، ئىككى قولىنى پۇلاڭلاتتى، ئاي كەبى يۈزى سۇغا شولا چاچقاندەك ئاستا ـ ئاستا چۆكتى؛

چوڭ، نۇرلۇق كۆزى چاقماقتەك چاقناپ، روزىنىڭ يۈرەك-باغرىنى چايان چاقاندەك تىلغاپ، قەلبىنى لەرزىگە سالدى. روزى ئېسىگە كەلگەندە رەھىمسىز سۇ ئاۋالقىدەك لايلىنىپ، دولقۇنلىنىپ ئېقىپ كېتىۋاتاتتى...

روزى سۇغا ئەگىشىپ داۋاملىق يۈگۈردى، ئامىنەمنىڭ بېشى كۆرۈنمىدى، ئۇ ھاسىراپ يەرگە يىقىلدى، سۆگەتنى قۇچاقلاپ يەنە ئورنىدىن تۇردى، سۇغا يەنە قارىدى. بىراق، ئۇ شۇنچە زارىقىپ كۈتكەن نۇرلۇق سىما سۇ يۈزىدە قايتا پەيدا بولمىدى. تاش يۈرەك لاي سۇ ئۇنى ئۆز قارنىغا يۇتۇپ كەتتى! روزى مىشسلداپ يىغلىدى، كېيىن بىردىنلا ھۆكىرەپ يىغلاپ مەھەللىگە چاپتى.

16

ئامىنەمنىڭ ئۆلۈمى پۈتۈن مەھەللىنى زىل-زىلىگە سېلىۋەتتى.

راخمان شۇم خەۋەرنى ئاڭلاپ ئۆستەڭ بويىغا بېرىپ، قىزىم دېسە قىزىم دەپ ھۆركىرەپ يىغلاپ، ئېقىننى بويلاپ شامالدەك تېز يۈگۈردى، ئاخىر ماجالى يەتمەي يەرگە گۈپپىدە ئۆزىنى تاشلاپ يەرنى مۇشتلاپ، تىرنىلاپ ئۆمرىدىكى ئەڭ قاتتىق نالە-زارىنى باشلىۋەتتى،

ۋۇجۇدىدىكى ئەرلىك غۇرۇرىنى چۆرۈپ تاشلىدى. ئۇنىڭ بۇ نالە مىسگە قىسمىسلەردە ئېيتىلغانىدەك، سۇدىكى بېلىقلارمۇ، ھاۋادىكى قۇشلارمۇ چىداپ تۇرالمايتتى.

خەلچىخاننىڭ يىغىسىمۇ ئۇنىڭدىن قېلىشمايتتى، ئۇ راخمانىنىڭ ئالدىدا كۆتۈرۈپ قوپقۇسىز سەۋەنلىك ئۆتكۈزگەنلىكىنى بىلەتتى. راخمان ئۇنى يىغلاپ تۇرۇپ تىللىدى، ئۇردى. خەلچىخان راخمانغا يىغلاپ يالۋۇردى، ئۇنىڭ پاچىقىغا ئېسىلىپ، بېشىنى ئايىغىغا قويۇپ، يۈزىنى تۇپراققا سۈرتۈپ كىشىنىڭ يۈرىكىنى ئەزگۈدەك قاتتىق يىغلىدى. راخمان ئۇنىڭ كۆكسىگە، قورساقلىرىغا تېپىپ ئۇنى ئۆزىدىن ئاجراتتى ۋە سۇنۇپ كەتكەن كەتمەن دەستىسىنى كۆتۈرۈپ ئۇنى قوغلاپ يۈرۈپ ئۇردى. ئاغىچە باشقىلار ئۆلگۈرۈپ كېلىپ، ئىككى ياندىن راخماننىڭ قولىنى قايرىپ تۇتىۋېلىپ قويۇپ بەرمىدى.

— قويۇپ بېرىش! ھەي مۇناپىق ئاقساقاللار قويۇپ بېرىش دەيمەن، ئاناڭنىڭ ھەققىدە بولسىمۇ! ـ راخمان ئوتتا كۆيگەن قىلدەك تولغىناتتى، يۇلقۇناتتى، ـ مەن بۇ ئۇيقۇغا تويماس ھارام چوشقىنى ئۆلتۈرىۋېتىمىپ نېمە كۆرسەم كۆرىمەن، بالىغا قارىماي زادى نېمە ئىش قىلىدى بۇ قانجۇق، ئۆيدە پېتىلىنىپ ياتقىچە بالىغا قارىسا بولمامدۇ؟! قويۇۋېتىڭلا دەيمەن، مەن بۇ ئېرىماس قەلەندەرنى ئۆلتۈرۈپ ئۆلۈكىنى ئاتىسىغا تاپشۇرۇپ بېرىمەن!

— ئاچچىقىڭىز بولسا، ئۆلگەن ئادەم كەينىدىن ئۆلگىلى بولمايدۇ، قىزىڭىزنىڭ ئۆلۈمىگە ھەممە خەقنىڭ ئىچى ئېچىشىدۇ، ئاللانىڭ تەقدىرى ئەمدى، قانداق قىلىسىلە!؟ قىزىڭىزغا ئوبدان ھېزى بولماي ئەمدى خوتۇنۇڭلىغا يۇ بىزگە ۋارقىراپ بەرگەن بىلەن ئىش تاپاتامدۇ؟!

— خەپ ئاشۇ مۇناپىق ئوغرىنىڭ چىشىقاق كالىسىنىڭ ئورنىدا ئىشلەيمەن دەپ پوق يېمىگەن بولسام...

— گەپ ئۆزەڭلىدىكەن ئەينا، خەلچىخاننى ئانداق قىلمەن، ماندىق قىلمەن دېمەي، بېرىپ قىزىڭىزنى ئىزدىمەمسىلە! كۆزى ئوچۇق كەتتى ـ دە بىچارىنىڭ! بۇ چاغقا نەلەردە ئېقىپ، نەلەردە قاپسىلىپ يۈرەر!

راخمان بوشىشىپ كەتتى، ئۇلار ئۆزىنى قويۇۋېتىپ كەتكەندە ئاچچىقتىن يانماي، خەلچىخاننى يەنە ئۇرماقچى بولۇپ، قوناقلىقنى ئارىلاپ، ئۇتتۇر كەلگەن قوناقنى سۇندۇرۇپ"خەلچەك! بۇ ياققا چىق!" دەپ ۋارقىراپ، تاپالمىغاندا ئارقىغا قايتتى؛ جاندىن تويغاندەك كۆرۈنىدىغان كۆزلىرىدىن تارام ـ تارام ياشلار تۆكۈلەتتى. ئۇ ئېرىق بويىغا كېلىپ ئازراق سۇ ئىچتى. سۇنىڭ تەممۇ ناھايىتى يات، قىرتاق، ئاچچىق تۇيۇلدى. خوتۇن كىشىدەك يىغلاۋەرمەي دەپ يۈز ـ كۆزىنى يۇيدى، كۆزىدىكى ياشلارنى سۇ بىلەن قوشۇپ چىقىرىۋەتكەندەك

بولۇپ سەل يېنىكلەپ قالدى. ئازراق مېڭىپلا خىيالغا يەنە قىزنىڭ ئۇنتۇلماس چىرايى، ئىنچىكە ئاۋازى كىرىۋېلىپ كۆڭلىنى قايتا بۇزدى، ياشلىرى ئىختىيارسىز مەڭزىدىن ساقىپ قىزغۇچ ساقاللىرىغا كېلىپ توختىدى. قىزى ھايات چېغىدا ئۇنىڭ مۇشۇ ئۇچلۇق ساقاللىرىغا ئويماقتەك ئېغىزىنى يېقىپ سۆيۈپ قويياتتى، كۆزلىرىگە مەھكەم قادىلىپ، ئاتىسى بىلەن كۆز بېقىشىپ ئۇنىڭ خاتىرىسىدە مەڭگۈ ئۆلمەيدىغان جىلۋىلەرنى قالدۇرغانىدى:

— قىزىم ماڭا كۆيەمسىز، ئاپىڭىزغىمۇ؟

— سىز سۆيۈپ قويسىڭىز سىزگە، ئاپام ناخشا ئوقۇپ بەرسە ئاپامغا..

....

— قىزىم، ئالما ئېلىپ بېرەيمۇ؟

— ھەئە، ھەئە!

— قايسىنى؟

— ئاۋۇ ئۇچىدىكى پىشقاننى...

راخمان ئۆزىنى تۇتالماي يەنە قاتتىق يىغلاپ كەتتى. بىر ھازا يىغلاپ ئورنىدىن تۇرۇپ يەنە ماڭدى، ئۆزىنىڭ نەگە كېتىۋاتقانلىقىنىمۇ ئاڭقىرالمىدى. بىر دەمدىن كېيىن ئۆزىنى قاتار تامنىڭ ئالدىدا كۆردى. ئۇ بىردىنلا ئۆزىنىڭ مەھەللە باشلىقىنى ئىزدەيدىغانلىقىنى ئېسىگە ئېلىپ ئۇنىڭ

ھويلا سىغا كىردى. مەھەللە با شلىقمۇ مۇ سىبەتكە چۆكۈپ غەمكىن ئولتۇرغاندەك كۆرۈنەتتى.

— قىزىم، قىزىم... ئۇ...- راخماننىڭ بوغۇزىغا يىغا كەپلىشىپ، گېپىنىڭ ئاخىرىنى داۋاملاشتۇرالماي قالدى.

— ئۇقتۇم، ئەجەپ بىر قىز ئىدى، كۆز تەگكەندەك ئىش بوپتۇ، بولىدۇ، مەن دەي، ئۆستەڭدىكى سۇنى توختىتىپ تۇرسۇن، قىزىڭلىنى ئىزدەيلى!

راخمان تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى، ھەسرىتىگە مەمنۇنلۇق قوشۇلۇپ يەنە يىغلاپ كەتتى.

17

راخمان سۇ توختىتىلغان ئۆستەڭنى بويلاپ، باشقىلار بىلەن بىرلىكتە قىزىنى ئىزدەشكە چۈشتى. ئۇ ھەممىنىڭ ئالدىدا ماڭاتتى. ئۈنسىز ياش تۆكەتتى. دىلىدا خۇدانى مىڭ قېتىملاپ يادلاپ ھەم ئۇنىڭدىن مىڭ قېتىملاپ زارلاپ، يۈرەكلىرى جىددىيلىك ئىچىدە پوكۇلداپ كېتىۋاتاتتى.

ئۇلار يېرىم كۈن ئىزدىگەن جەسەت ئاخىر سۇنىڭ ئاياغ تەرىپىدىكى بىر توغاندىن تېپىلدى. راخمان

قىزنىي كۆرۈپ ۋارقىراپ ئۆزىنى ئاتتى، قىزنىڭ ئاق، سۆزۈك يۈزى كۆك رەڭگە كىرىپ، كىيىملىرى تىتىلىپ، يۇمران تېرىلىرىگە چىڭ چاپلىشىپ قالغانىدى، ئەمما پۈتۈن قىياپىتىدىن يەنىلا تەڭداشسىز بىر گۈزەللىك چىقىپ تۇراتتى. كۆپچىلىك كۆرۈپ ھەيران قېلىشتى: قىزنىڭ كىرپىكى ئۆسۈپ قالغانىدى ھەم بىر-بىرىگە چىڭ كىرىشىپ ئۈستىگە قايرىلىپ تۇراتتى؛ بۇرنى، لېۋى مۇز چوكىسىدەك يالتىراپ تۇراتتى؛ بويى ئۇزۇراپ، زىبا قامىتى توغانىنىڭ قوزۇقلىرىغا مەجنۇنتالدەك يۆگىشىپ قالغانىدى.

— ۋاي جېنىم قىزىم، مېنىڭ كۆز نۇرۇم، سەن ئۆلگۈچە مەن ئۆلسەم، يا ئاپاڭ دېگەن پاڭقاي ئۆلسە بولمامدۇ؟! ۋاي قىزىم، ۋاي قىزىم، ۋاي مېنى تاشلاپ كەتتىڭغۇ قىزىم، ۋاي ئەمدى مەن قاناداق قىلاي قىزىم، ۋاي كۆزۈڭنى بىر ئاچقىنا جېنىم قىزىم، ۋاي قىزىم...-راخمان قىزنى قۇچىقىغا ئېلىپ ئۇنى سىلكىپ ئويغاتماقچى بولغاندەك ئەسەبىيلەرچە ۋارقىراپ، قىزنىڭ يۈزىگە يۈزىنى يېقىپ ھۆ تارتىپ يىغلاپ كەتتى. باشقىلار ئۇنى يەردىن تەستە يۆلەشتۈرۈپ مەھەللىگە ئېلىپ كەلدى.

جامائەت راخمانغا كۆپ نەسىھەت قىلىپ ئۇنى خەلچىخاننىڭ بالىسىنىڭ دىدارىنى كۆرۈشىگە ئۇناتتى. قىز يۇيۇپ تارىلىپ، ئاپئاق كېپەنلىنىپ ئەبەدىلىك ئارامگاھىغا قايتتى، نامىزىغا قىزنى ھايات

چىغىدا كۆرگەنلا ئادەم بولسا بارماي قالمىدى. خەلچىخاننىڭ راخمانغا كۆپ يېلىنىشى ۋە قېيىن ئانىسىنىڭ ئۇنىڭغا كۆپ نەسىھەت قىلىشى بىلەن راخمان ئاخىر يۇمشاپ، خەلچىخان بىلەن بىرگە قىزىنىڭ نەزىر ـ چىراغلىرىنى ئۇرۇشماي ـ تالاشماي ياخشى ئۆتكۈزىۋالدى.

— مەن ھېچ بىلمىدىم، ـ خەلچىخان قىزىنىڭ يەتتە نەزىرسىنى بېرىپ بولغان ئاخشىمى راخمانغا ئورۇن سېلىۋېتىپ، ـ خۇدا بىزدەك پېقىر ـ مىسكىنلەرگە نېمىشقا مۇنداق تەتۈر قارايدۇ؟! ئا شىلىقىمىزغا خەق زىيان سالسا، موزايغۇ مەيلى، ئەمدى ئاشۇ بىر تال قىزىلگۈلدەك قىزىمىزمۇ ئېچىلماي توزۇپ كەتسە... ـ خەلچىخان ئۆزىنى باسالماي يىغلاپ كەتتى.

— بولدى، بولدى، ـ دېدى راخمان بېشىنى يوتقانغا پۈركەپ، ـ ماڭ قاڭنى تولا ئېقىتما، ئەتىگىچە يەنە نېمە بولىمىز خۇدا ئۆزى بىلىدۇ!

— ئەمدى ئۇنداق قىلماي سەھەر تۇرۇپ مەسچىتكە چىقىڭلا، ئۆشرە ـ زاكاتنى قىسىۋالماي بېرىڭلى، بالا ـ قازا كېلىۋەرمىسۇن ئادەمگە... ـ بۇرۇن پات يىغلىمايدىغان خەلچىخان قىزى ئۆلۈپ كەتكەندىن بېرى يىشى قۇرىمىدى، نەزىردىمۇ ئۇ "ئون گۈلىنىڭ بىرى ئېچىلماي توزۇغان بالامەي... " دەپ قىزىنى قوشاققا قېتىپ يىغلاپ، نەزىرگە

كەلگەنلەرنىڭ يۈرىكىنى تىترىتىپ، كۆزلىرىدىن ياش ئاققۇزۇۋەتتى. بىراق راخمانغا ئۇنىڭ يىغىسى ناھايىتى سەت ئاڭلىناتتى، يالغۇز قالغانلىرىدا ” بولغۇلۇق بولغاندا چو شقىدەك خارتىلداپ كۆزۈڭنىڭ شوۋىسىنى تولا ئىچتىما، سىنىڭ زادى قىزىمغا ئەزەلدىن كۆيۈمىڭ يوقتى، ئۇ ئۆلۈپ ئەمدى پاقاق قاندىمۇ“ دەپ تىرىكەتتى، ئۆزى بولسا يوشۇرۇن ياش تۆكەتتى.

18

كۈنلەر بىر ـ بىرىنى قوغلىشىپ ، يوپۇرماقلار ھەش ـ پەش دىگۈچە سارغايدى. كۈن پارقىراپ چىقسىپ ھەممە ياقنى ئىللىق ئاپتاپقا چۆمدۈردى. راھەتبەخش كۈز شامالىرى ئالتۇندەك تاۋلىنىپ تۇرغان زىرائەتلەرنى لەرزان تەۋرىتەتتى. مەھەللىنىڭ ئەڭ مول چاغلىرى يىتىپ كەلدى.

چىڭقى چۈش مەزگىلى. تۇراق ھويلىسىدىكى مەي باغلاپ پىشقان ئۈزۈمدىن بىر ساپاق ئۈزۈپ يىگەچ تالاغا چىقتى. زىرىكىش ئۇنىڭ كاللىسىنى قايدۇرۇپ، پۇتىنى تايدۇردى. ئۇ بۇ كەڭرى زىمىندىن ئۆز نەپسىنى قاندۇرۇشنى ئويلاپ ئىتىزلىقنى ئارىلاپ ماڭدى؛ پۇرچاق بولامدۇ، كالىماش بولامدۇ، يولدا ئۇچرىغان يىگۈدەك نەرسە بولسىلا يەپ ماڭدى. ئاندىن خەقلەرنىڭ كىۋەزلىكىگە كىرىۋىلىپ، پىشىپ يىرىلىپ كەتكەن تاۋزلارنى

يەرگە چىقىپ يەپ ئۇسسۇزلۇقىنى باستى. ئۇنىڭ قۇۋۋەتكە تولغان ئېگىز بەستى، خېلى كېلىشكەن سىياقى مەھەللە قىزلىرىنىڭ بېشىنى ئاسان ئايلاندۇرۇپ قوياتتى. ئۇ مەكتەپتىمۇ تۈزۈك ئوقۇمىدى، ھە دېسىلا قىزلارنى بوزەك قىلغاچقا مۇئەللىمى ئۇنى ئۇرۇپ قويۇپ، مولىمناخۇن شۇ باھانىدە ئۇنى ئوقۇشتىن چىقىرىۋېلىپ ئۆزىگە يانتاياق قىلىۋالدى.

ئۇ كېۋەزلىكتە بىر دەم ئولتۇرۇپ ئۆتكەنكى شېرىن مىنۇتلارنى خىيال قىلدى. كاللىسى شەھۋەت خىياللىرىغا يەنە تولۇپ، نەپسى ئاشۇ نەرسىگە ئۆزىنى ئۇرۇپ، ئۇنىڭ لايغەزەل جىسمىنى سۆرەپ ماڭدى. ئۇ ئىچى پۇشۇپ كاللىسىنى قاشلاپ، قالايمىقان دەسسەپ راخماننىڭ ئۆينىڭ يېنىغا كەلدى: خەلچەخاننى ئېسىگە ئېلىپ رۇجەكتىن مارىدى: كۆزى چەكچىيىپ، ئۆينىڭ ئىچىنى تېنتىشكە باشلىدى. ئۇ ئۆيدە بەھوزۇر ئۇخلاپ ياتقان خەلچىخاننى كۆرۈپ ھەۋەستىن يۈرىكى سەكرەپ، ۋۇجۇدى تىترەپ كەتتى: شەپە چىقارماي مېڭىپ ئۆينىڭ يېنىدىكى پاكار تام بىلەن قورشالغان سامانلىققا ئارتىلىپ چۈشۈپ، ئىچكىرىكى ئۆيگە تىنىشسىز قەدەم بىلەن كىردى-دە، خەلچىخان ئۇخلاپ ياتقان سۇپىغا ئاستا ئۆمىلەپ چىقىپ ئۇنىڭ يېنىغا يۆكۈلدى. خەلچەخان ھېچنېمىنى تۇيماي پۇشۇلداپ ياتاتتى، ئۇ بىردىنلا ئەسنەپ ئوڭدىسىغا ئۆرۈلدى، تومپىيىپ چىققان كۆكسى، بىر تەرىپى ئېچىلىپ

قالغان كۆڭلىكىنىڭ ئىچىدىن كۆرۈنۈپ قالغان قورسىقى ۋە كالتە ئىشتىنىنىڭ رىزىنكىسى تۇراقنى چىدىغۇسىز قىلىۋەتتى؛ ئۇ تۇكۇرۇكىنى ئىچىگە يۇتۇپ، يوپۇرۇلۇپ كېلىۋاتقان كۈچلۈك ھەۋەستىن لاغىلداپ تىترەپ، ھەممىنى ئۇنتۇپ خەلچىخاننىڭ ئۈستىگە ئارتىلدى. ئىشتاننى پەسكە تارتىشقا ئۈلگۈرمەيلا خەلچىخان چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى، تۇراقنى كۆرۈپ يۈزى شۇ ھامان قارىداپ، چىڭقىلىپ، بىلەكلىرىگە كۈچ تولدى؛ بار كۈچىنى يىغىپ ئۇنى ئۈستىدىن بوشىتىشقا ھەرىكەتلەندى، ئىشتىنىغا چىڭ ئېسىلىپ ھاسىراپ تۇرۇپ ئۇنى تىللىدى:

— نەدىن چۇشتۇڭ ۋوي ئېشەك سۈتى ئەمگەن تەخەي، نومۇسنى بىلمەيدىغان رەسۋا، كالىنىڭ قېرىنىدىن چۈشكەن ماز پاينەك، چۈشە، ئۈستۈمدىن چۈش، ئاپاڭنىڭ ئەمچىكى ئەمەس بۇ مۇجۇقلاپ ئوينايدىغان! بىزنى بوزەك تاپمىغان سەن ئىتنىڭ كۈچۈكى قالدىڭمۇ ئەمدى!...

— ئوبدان ئاچا، خەسەم ئاچا، خوش بولاي، مۇشۇ بىر قېتىم... ـ تۇراق ئۇنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ يالۋۇردى.

— چۈشە شوۋىچى، ئاچاڭنى تېپىپ ئاچا ـ دە!...

— چۈشمەيمەن، ـ تۇراق چىڭ تىركىشىپ تۇرۇۋالدى.

— چۈش دەيمەن، ھېلى راخمىناخۇن كىرىپ قالىدۇ!...

تۇراق بۇنى ئاڭلاپ سەل چۆچۈپ شۈكلەپ قالدى، خەلچىخان شۇ پۇرسەتتە بىرلا كۆچەپ ئۇنى ئۈستىدىن ئىرغىتىپ تاشلىدى. تۇراق ئورنىدىن قوپۇپ يەنە ئېسىلدى:

— سىز ماقۇل دېمىگىچە بۇ يەردىن كەتمەيمەن، راخمان كىرىپ قالسا سىزگىمۇ ياخشى ئەمەس، ئاڭغىچە ئىشنى چاققان تۈگىتەيلى!...

— ئەمسە بىر شەرتىم بار.

— قانداق شەرت؟!

— مەن گەپ سورىسام جاۋاب بېرىسەن، ئەمما راست گەپ قىلىسەن جۇمۇ!

— ۋاي بولدى، چاتاق يوق!

— دەپ باقە، ئاتاڭ راست بىزنىڭ شاللىقتىكى ئوغۇت سۈيىنى ئېتىزلىقىغا ئېچىۋالغانمۇ؟

تۇراق نەپسى غالىپ كېلىپ راستىنى ئېيتىۋەتتى.

— ھە ئەمدى بولغاندۇ؟ - دېدى ئۇ يەنە خەلچىخانغا ئېسىلىپ.

— ياق تېخى، - دېدى خەلچىخان ئۇنى غەزەپ بىلەن ئىتتىرىپ، - بىزنىڭ بۇغداي خامىنىغا تاش تۆككەنمۇ سېنىڭ ئاتاڭمۇ؟

تۇراق بىر پەس شۈكلەپ ، خەلچىخاننىڭ ئۆرلەپ ھەم پەسلەۋاتقان كۆكسىگە، كالتە ئىشتىنىنىڭ كەڭ پۇشقاقلىرىدىن كۆرۈنۈپ قالغان يوتىلىرىغا قاراپ كاللىسىنى باشقۇرالماي قالدى، كونا خامانىنى سورىغان بىلەن بىزنى نىمە قىلالايتتى دەپ ئويلىدى.

— ھەئە، ئۇنىمۇ بىز تۆككەن، ـ تۇراق شۇنداق دەپلا يولۇۋاستەك ئېتىلىپ بارغىنىچە خەلچىخاننى ئاستىغا ئالدى، خەلچىخان جان ئاچچىقىدا ئۇنى يۇقىرىغا ئىتتىرەتتى، تۇراق پەسكە باساتتى. ئۇلار شۇ ھالەتتە تىركىشىپ، يومىلاقلىشىپ تۇرغاندا راخمان قورسىقى ئېچىپ كېتىپ، ئېتىزلىقتىن ئۆيگە كىرىپ قالدى، كۆز ئالدىدىكى رە سۋالىقتىن جان ئىمانى چىقىپ، قولىغا كەتمەننى ئالدى. ھەۋەستىن قىزىپ خۇدىنى يوقاتقان تۇراق راخماننىڭ ئالۋاستىدەك تويۇقسىز پەيدا بولۇپ قالغىنىنى كۆرۈپ، خەلچىخاننى تاشلاپ سامانلىققا قاچتى، گويا ئۇر ـ ئۇرغا قالغان چاشقاندەك پىتىراپ كىرگىلى تۆشۈك تاپالماي، جان قايغۇسىدا تەمتىرەپ كەتتى؛ ئاخىر بار كۈچىنى يىغىپ تامدىن ئارتىلىپ ئۆزىنى سىرتقا ئاتاي دېيىشىگە راخمان يېقىرىتىپ ئاتقان كەتمەننىڭ جۇلدىسى بېقىنىغا تېگىپ پۇتى تامنىڭ ئىچىگە سىيرىلىپ كەتتى. راخمان ئۇنى ئەسەبىيلەرچە قاتتىق ئۇرۇپ ـ تېپىپ ۋايجىنىنى چىقىرىۋەتتى، تۇراقنىڭ بايلا قان تولۇپ تۇرغان ئەرلىك بەلگىسى ئەيپىناق بولدى. راخماننىڭ غەزىپى بارغانسېرى

كۆچىيىپ كەتتى، تەسەۋۋۇرىدا قىزىنىڭ پەرىيادلىق چىرايى ۋە مولىمىناخۇن بىلەن ئالتۇنخانىنىڭ يىراقتىن ۋارقىراپ كېلىۋاتقان كۆرۈنۈشى ئارىلىشىپ كەتتى.

— ۋاي ئاكا... راخمانجىنىمكا...توۋا قىلدىم... ـ تۇراق شىمىنىڭ ئېغىنى قاماللاپ يىغلامسىراپ يالۋۇردى.

— قىزىمنى بوزەك قىلغىنىڭنى ئاز دەپ ئەمدى بۇ قانجۇقنى تاپتىڭمۇ؟!سېنى مەشەگە ئەكەلگەن شادا پاچىقىڭ مۇشۇغۇ ـ هە!!؟

— مەن پوق يەپتىمەن، توۋا قىلاي...ـ تۇراق بۇ گەپنى دەپ بولغىچە ئۇڭ تىزىغا كەتمەن كېلىپ تېگىپ بولدى، ئۇ جان ئاچچىقىدا ۋارقىراپ، كاردىن چىققان پۇتىنى قۇچاقلاپ تامغا ئۇسۇپ قاتتىق هۆكۈرەپ يىغلىدى، ئاندىن ئۇنى بوغۇلۇپ قەغەزدەك ئاقىرىپ هوشىدىن كەتتى.

راخمان ئۆمرىگە كېلىپ بىرەر كىمنى بۇ نداق قاتتىق ئۇرۇپ باقمىغانىدى، ئۇ تۇراقنىڭ هوشسىز هالىتىنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا سەل ئىچى ئاغرىغاندەك بولدى. بۇ خىل هېسسىيات كۆچەيگەنسېرى خەلچىخانىغا بولغان غەزەپ ـ نەپرىتى ئەۋجىگە يەتتى: خەپ توختا، ئىپلاس قانجۇق، هورۇن چوشقا، قېچىپ قۇتۇلغىنىڭنى بىر كۆرەي! راخمان كەتمەننى كۆتۈرۈپ تالاغا قېچىپ چىقىپ كەتكەن خەلچىخاننى قوغلاپ ماڭدى. ئۇ هېچنېمىنى كۆرمەيتتى، هېچنېمىنى ئاڭلىمايتتى، كاللىسىدا پەقەت"ئۆلتۈرۈۋەت!

ئۆلتۈرۈۋېتەت! “ دېگەن بىر قەبىھ خىيالدىن باشقا ھېچنېمە يوق ئىدى. ئۇ ئەمدى تەبىئىيكى ئورنىغا قالغان ياۋۇزلۇق بىلەن ئىچى بىر-بىرلەپ سۆرۈلۈپ، ئۇنىڭ ئەزەلدىن ئارزۇ قىلىپ كەلگەن ئەقلىنى يوقىتىپ بېرىۋاتاتتى.

خەلچىخان قوناقلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدا قورقۇنچتىن تولۇپ، تىترەپ ئولتۇراتتى. راخمان قوناقلىقنىڭ سىرتىدا تۇرۇپ ئۇنىڭ ئىسمىنى بۆرە ھۇۋلىغاندەك بىر قانچە غەزەپ بىلەن توۋلىدى. خەلچىخان چىقاي، چىقاي دەپ كۆڭلى يەنە مەلۇم بىر بالا-قازانى تۇيۇپ چىققۇسى كەلمىدى. راخمان ئارقىدىنلا قوناق شاخلىرىنى ۋەھىمىلىك شالدىرلىتىپ ئۇنىڭغا يېقىنلاشقا باشلىدى. بۇ شەپە ھەممە تەرەپتىن تەڭلا ئاڭلىنىۋاتقاندەك قىلاتتى، خەلچىخاننىڭ يۈرەكلىرى دەھشەتلىك سېلىپ كەتتى، ئۇ مەيلى نېمە بولۇشىدىن قەتئىينەزەر قاچماي جىم ئولتۇرۇپ، راخمان كەلگەندە ئۆزىنى ئۇنىڭ ئاياغ ئاستىغا ئېتىپ كەچۈرۈپ سوراپ، تۇراقتىن ئاڭلىغان ئەشەنچلىك پاكىت ئارقىلىق ئۇنى قايىل قىلىش ھەم ئۆزىنىمۇ ئاقلاش نىيىتىگە كەلدى، مۇمكى بولسا كېيىنچە سوتقا ئەرز سۇنۇش ۋە ئۆزىنى دوختۇرلار ئارقىلى تەكشۈرۈتۈپ ھەقىقي ئەھۋالنى ئېنىقلاپ چىقىش ئىشىنىمۇ ئويلاپ قويدى، راخمان كەلسە ئۇنى دەرھال توختىتىۋالالدايدىغان گەپلەرنىمۇ كۆڭلىدە پىشۇرۇپ قويدى.

راخمان قوناق شاخلىرىنى پاراسلىتىپ بارغانسېرى ئىچكىرىلەپ كىردى ۋە قوناقلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدا زوڭزىيىپ

ئولتۇرغان خەلچىخاننىڭ قارىسىنى كۆرۈشى بىلەنلا قاپلاندەك ئېتىلدى. خەلچىخان ئۇنىڭ بۇنچە تېز كېلىشىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدى، قورقۇنچتىن كۆزلىرى چەكچىيىپ، ھودۇققىنىدىن كاللىسى ئىشلىمەي قالدى، ئەجەل پەيتىدىكى بىخۇتلۇق ئۇنى قىسماق ئاستىغا ئالدى، دەيدىغان گېپىنى تاپالماي دۇدۇقلاپ كەتتى:

— توختاڭلا، مە..ن... ھە...ھە..تۇ...تۇ

خەلچىخان بېشىنى قولى بىلەن توساپ ئېچىنىشلىق چىقىرىۋەتتى، ئۆزىنى ئوڭشاشقا ئۈلگۈرمەيلا كاللىسىغا تەگكەن ئۇشتۇمتۇت زەربىدىن مېڭىسى چاچراپ كەتكەندەك بولۇپ كۆز ئالدى قاراڭغۇلاشتى، ئۇجۇقۇپ كەتكەن روھى ئاشۇ قاراڭغۇلۇق ئىچىدە كۆزنى يۇمۇپ ئاچقىچە ئۇ ئالەمگە كەتتى.

راخمان كەتمەننى تاشلاپ، يەردە سۇنايلىنىپ ياتقان خەلچىخانغا جىمىدە تىكىلىپ قاراپ قالدى، ئۇنىڭ بېشىدىن توختىماي ئېقىپ چىقىۋاتقان قانلارنى كۆرۈپ جېنى سىرقىراپ، تېقىمىدا جان قالماي يەرگە لوككىدە چۆشۈپ يۆكۈندى، ئۇنىڭ بۇرنىغا قولىنى يېقىن تۇتۇپ، تىنىقى توختىغانلىقىغا ئىشەنمەي، مەيدىسىگە قۇلىقىنى يېقىپ يۈرەك سوقۇشىنى ئاڭلىماقچى بولدى. ئەمما ئۇ كېچىككەنىدى، رەھىمسىز رېئاللىق ئۇنىڭ ئۆلگەنلىكىنى راستتىنلا ئىسپاتلاپ تۇراتتى؛ ئىللىق تىنىقىدىن ھارارەت،

كۆكسىدىن لەززەت بەرگەن بۇ قەدىناس ۋۇجۇد تېزلىكتە سوۋۇپ ئاخىر توپىدىن ياسالغان ھەيكەلدەك قېتىپ قالغانىدى.

قىزىل قانلار ئاللانىڭ ئادەملەرگە ئۆز رىسقىنى تېپىپ يېيىشى ئۈچۈن ئاتا قىلغان بۇ مۇبارەك زېمىننى بۇلغىدى! خۇدانىڭ كىشىلەرگە ئادەتتە تىمىك با قالمايدىغان ئىتائەتمەن، يۇۋاش، مۆمىن بىر بەندىسى شۇ سائەتتە ئەتراپىدىكىلەردىن يوشۇرۇن ھالدا قاتىللىق قىلدى، ئادەم ئۆلتۈردى! بۇنداق دېسە كىم ئىشىنىدۇ؟ بۇنىڭغا كىممۇ ئىشىنەر-ھە!؟ بىراق، بۇ خۇدا كۆرگەن ئىش، ھەممىدىن تېنىۋالغان بىلەنمۇ خۇدادىن تېنىۋالغىلى بولمايدۇ. مەھەللە كوي، خەلقى ئالەم بۇنى بىلمەي قالمايدۇ! راخمان بۇقۇلداپ يىغلاپ يەرگە ئېگىشتى، پىشانىسى يەرگە تەگدى، ئۇنىڭغا شۇ تاپتا يەر، ئاسمان تەڭلا پىقىراپ قىيامەت قايىم بولۇۋاتقاندەك بىلىندى.

19

كۈن ئولتۇرۇشقا باشلىدى. راخمان موزاينىڭ ئارغامچىسىنى بېلىگە باغلاپ، ئەس-ھوشىنى يوقاتقان ھالدا مۇدۇرۇپ-چوقۇرۇپ قەبرىستانلىققا ماڭدى، يولدا

كېتىپ بارغان بىر قانچە كىشىمۇ ئۇنىڭ كۆزىگە ئەرۋاھتەك كۆرۈندى. زېمىندىكى ھەممە نەرسىلەر ئۇنىڭغا ئەمدى يوقتەك بىلىنەتتى، ئۆزىنى يەرگە ئەمەس، بولۇتقا دەسسەپ كېتىۋاتقاندەك سېزەتتى، گاھىدا بېشى قېيىپ مازارلىققا ئەمەس، باشقا ياققا كېتىپ قالاتتى، خىيالىغا تۇرۇپلا ئاپىسى ۋە باللىق چاغلىرىدىكى بەزىبىر ئىشلار كېلىپ قالاتتى، ئارقىدىن خەلچىخانىمنىڭ قارامتۇل چىرايى ئۇنى بېسىپ كېتەتتى. ئۇ توساتتىن سىڭايان كۆزلىرى بىلەن راخىمانىغا ئالۋاستىدەك تىكىلدى، ئاۋازىمۇ قورقۇنچلۇق، پەرىيادلىق چىقاتتى:

— مېنى نېمشقا ئۆلتۈرىسەن؟

— يەيدىغان رىسقىڭ شۇنچىلىككەن.

ئۇ كۆڭلىدە بۇ جاۋابنى ئەڭ توغرا تاپتى، ئۆزەمنىڭمۇ يەيدىغان رىسقىم ئاز قالدى، دەپ ئويلىدى، كاللىسى ئارام تاپتى، نىشاننى توغرا تاللاپ قەبرىستانلىققا كەلدى، قىزىنىڭ قەبرىسىنى خاتاسىز تېپىپ باردى، ئىچ - ئىچىدىن ئەڭ چوڭقۇر گەپلەر تىزىلىپ چىقتى، دۈرۈت ئوقۇغاندەك تىترەپ - تىترەپ سۆزلەشكە باشلىدى:

— قىزىم، قىزىم... ماڭا قارا، ماڭا بىر قاراپ قويچۇ! مەن ئاپاڭنى ئۆلتۈرۈۋەتتىم! نېمىشقا دەمسەن؟ ئۇ سېنى ئالقىنىمغا چۈشۈرگەن، ئاندىن مۇشۇ زېمىنغا بەنا قىلغان شەرمى ھايالىق نەرسىنى سېنى بوزەك ئەتكەن بىر

ئىشەككە بىر تۇتۇپ بەردى! چىدىيالمىدىم قىزىم، ئاپاڭدەك خوتۇن بىلەن ئۆي تۇتقان گۇناھىغا سېنىمۇ مۇشۇ يەر ئاستىغا سۆرەپ كەلدىم، سىنى دىمىگەن بولسام، سەن ئۇنى غەزەل ئوقۇپ بېرىدۇ دىمىگەن بولساڭ، مەن ئاللىبۇرۇن ئۇنىڭ كەشنى ئاتىسىنىڭ ئۆيىگە توغرىلاپ بولاتتىم! ئۇنىڭ ئىپلاسلىقىدىن دانلىرىمىزدىن تارتىپ موزايلىرىمىزغىچە قويماي ئۆلدى، يوقالدى! ئەمدى مەن يەنە ئۇنىڭ بىلەن سەنسىز ئۆي تۇتۇپ ئوبدان ئۆتەلەمدىمەن؟ شۇڭا ئۇنى كۆزدىن يوقىتىپ، ئۆلۈكنى قوناقلىقتا تا شلاپ قويۇپ ئۆزەم بۇ يەرگە كېلىۋالدىم. قىزىم، قىزىم ئامىنەم، گېپىمنى ئاڭلاۋاتامسەن؟ ئاتاڭنىڭ گېپىنى ئاڭلىيالىدىڭمۇ قىزىم؟ سەن ھازىر نەدە؟ ئەرۋاھىڭ نېمە ئىش قىلىۋاتىدۇ؟ ماڭا قارا قىزىم، گېپىمنى ئاڭلا، غەزەل دىگەننى مەنمۇ ئېيتالايمەن، مەن قېشىڭغا بارسام ئىككىمىز تەڭ ئېيتىمىز، ئاپاڭ دىگەن پاڭقاي كۆزىنى قىسىپ قالىدۇ، ئۇنىڭ ئەرۋاھى مەشەدە يۈرگەندەكلا قىلىدۇ! ئۇ ئەمدى سېنىڭ قېشىڭغا بېرىۋالمىسۇن، ئۇنى يېقىن كەلتۈرمە! ئۇنى يېقىن كەلتۈرمە!...

راخمان يەردىن توپا ئېلىپ ئەتراپقا چاچتى، ئارقىدىن قىزىنىڭ تۇپراق بېشىغا يۈزىنى يېقىپ بىر ھازا يىغلىدى. ئاندىن ئورنىدىن تۇرۇپ، قەبرىستانلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتۈپ، بۆككىدە ئۆسكەن تېرەكلىككە كىرىپ،

مەزمۇت ئۆسكەن بىر تېرەكنىڭ قاپ بېلىگە چىقىپ، ئارغامچىنى پۇتاققا باغلاپ بىر سىرتماق ياسىدى.

قاراڭغۇ چۈشۈشكە باشلىدى. توساتتىن قاتتىق بوران چىقىپ كەتتى. دەرەخلەر بوراندا ئۆرۈلۈپ چۈشىدىغاندەك تەۋرىنەتتى، گويا ھازىرلا سۇنىدىغاندەك"غىرىس-غىرىس " ئاۋاز چىقىراتتى. راخمان تېرەككە چىڭ يېپىشىپ، ھا يات-ما مات كۆرىشىۋاتقاندا ئۆتتۈرىسىدا كەسكىن ئىلدامشىۋاتاتتى. ئۇ كېچىنىڭ ئۇزۇن بولۇشىنى، تاڭنىڭ بىر دەم ئاتماي تۇرۇشىنى ئۈمىد قىلدى. بوران چىقىۋەردى، ۋاقىت ئۇنىڭ يۈرەكلىرىنى جىغىلتىپ دەرماننى قويمىدى، تەسەۋۋۇرىغا يەنە كىچىك چاغلىرى، ئاتا-ئانىسى، ئاقىدىن قىزى بولۇپ بىر-بىرىدىن سۆيۈملۈك ئوبرازلار كېلىپ تىزىلدى. ئارقىدىن بىر قاباھەتلىك مەنزىرە پەيدا بولدى: خەلچىخان قوناقلىقتا ئۆلگەن يېرىدىن قوپۇپ قۇيۇنتازدەك تېز مېڭىپ مازارلىققا كەلدى ۋە پۈتۈن ئۆلۈكلەرنى ئويغىتىپ،"ئۇ قاتىل، ئۇ قاتىل!" دەپ يوپۇرۇلۇپ كېلىپ، ئۇنىڭ پۇتىدىن تارتىپ چۈشۈرۈپ، تاڭ ئاتقاندا ئۇنى مەسچىت جامائىتىنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ تاشلىماقچى بولدى. راخمان ئۆز خىيالىدىكى بۇ قورقۇنچلۇق نەرسىلەرنىڭ ئارىسىغا كىرىپ قالدى، گويا شۇنداق بولىدىغاندەك دەھشەتكە چۆمدى. ئۇ ھۇشقىيىتىپ تۇرغان بوراننىڭ ھەم بىر-بىرىگە ئۇرۇلۇپ پات-پات شار-شۇر قىلىپ شاۋقۇن كۆتۈرىدىغان تېرەك يوپۇرماقلىرىنىڭ ۋەھىملىك سادا سىنى

ئاگلاۋېرىپ قۇلاقلىرى پاك بولۇپ كەتكۈدەك بولدى. ھەر بىر شاۋقۇندا بىر تىترەت تېرەكتىن يىقىلىپ چۈشۈشكە تاس قالدى. يىقىلىپ چۈشسىلا تېرەك تۈۋىدىكى ئەرۋاھلارنىڭ ھەرىدەك ئولىشىپ ئۆزىنى دەسسەپ چەيلىشىنى، تاك ئاتقاندا جامائەتكە تاپشۇرۇپ بېرىشىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ قاتتىق ۋەھىمگە چۆكۈپ، تاڭ يورۇشتىن ئاۋۋال جەزمەن ئۆلۈۋېلىش نىيىتىگە كەلدى. ئۇ ئۆزىدىكى ھەممە قورقۇنچنى قىلغان بارلىق ئەشىم خۇدانىڭ ئىرادىسى بىلەن بولۇۋاتىدۇ دېگەن ئىشەنچ بىلەن يەڭدى، ئۆزىنىڭ كېيىنكى ھاياتىنىڭ يەنە بوغۇلۇش، سىقىلىش، تىل ـ ئاھانەت، لەنەت ـ نەپرەت ئىچىدە ئۆتىدىغانلىقىنى ئويلاپ قاتتىق ئۈمىدسىزلەندى، روھىي دۇنياسى قاراڭغۇلۇق بىلەن تولدى. ساراڭ بولۇۋېلىپ ئازراق بولسىمۇ كۈننىڭ سىرىقىنى كۆرۈش خىيالىغىمۇ كەلدى، بىراق دەل مۇشۇنداق ئويلاشنىڭ ئۆزى ئۇنى ساراڭ قىلىۋېتەلمەي، بەلكى ئۇنىڭ ھاياتلىققا بولغان ئىنتىلىشىنى ئۆلۈمگە بولغان تەلپۈنۈشكە ئايلاندۇرۇۋەتتى. ئۆلۈم دەھشىتى، ئۆلۈم ۋەھىمىسى، ئارغامچىدا سىقىلىش، تولغىنىش ئازابى ئۇنىڭ ئۈچۈن يەرگە چۈشۈشتىكى تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز ئازابلارغا قارىغاندا كۆپ يېنىك ئىدى...

تاك سۈزۈلۈشكە باشلىدى، بىر قانچە كىشى (بەلكىم مەسچىتكە ئەزان ئېيتقىلى كەلگەن مەزىن ياكى ئىمام بولسا كېرەك) يىراقتىن ئەرۋاھتەك تەۋرىنىپ كەلدى. ماتەم سىبگنالى چېلىندى. ئۇ قەتئىي نىيەتكە كېلىپ ھالقىغا

بويىننى ئۆتكۈزۈپ ئۆزىنى مۇئەللەققە قويۇۋەتتى، ئارغامچا چىڭىپ ئۇنىڭ گېلىنى سىقتى، خۇداغا مىڭ قېتىملاپ تۆۋە قىلدى. ئاخىرقى نەپەسىدە ئۇ قىزىنىڭ ئۆزىگە كۆلۈم سىرەپ تۇرغان ھالىتىنى ۋە جەننەتنىڭ غايىۋى سىماسىنى تەسەۋۋۇر قىلدى.

20

مەھەللىنى بىر مەيدان مۇسىبەت باستى.

خەلچىخان قوناق ئورۇۋاتقان چاغدا بايقالدى. شۇ مەيدانىدا بارلارنىڭ بىرى قورقۇپ ھوشىدىن كەتتى. يېزىلىق ساقچىخانىدىن ئادەم چىقىپ تەكشۈردى ھەم قوناقلىقتا تاشلاپ قويۇلغان كەتمەننىڭ راخماننىڭ ئىكەنلىكىگە قاراپ، ”راخمان خوتۇنىنى ئۆلتۈرۈپ ئارقىدىن ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغان“ دەپ ھۆكۈم چىقىرىپلا ئىشنى تۈگەتتى.

خەلچىخانىنىڭ جەسىتى ئىسسىقتا پۇراپ، سېسىپ كەتكەن، يوتا ۋە ساغرىسىنى غالجىر ئىتلار يەپ سۆڭىكى كۆرۈنۈپ قالغانىدى. راخمان بىلەن خەلچىخانىنىڭ ئۆيىدىكىلىرى ئۇنى تاۋۇتقا سېلىپ، راخماننىڭ تاش

گۆرلۈكىگە ئېلىپ كېلىپ ئىچىدىن يەنە بىر يەرلىك كولاپ دەپنە قىلدى.

راخماننىڭ يەرلىرى، ۋەيرانە ئۆيىدىكى قولغا چىقمايدىغان مال ـ مۈلۈكنى دەپ راخماننىڭ ئۆيىدىكىلەر، خەلچىخاننىڭ ئۆيىدىكىلەر، مەھەللە رەھبەرلىرى ۋە بانكا كادىرلىرى ئوتتۇرىسىدىكى جەڭگى ـ جېدەل بىرەر ئايغىچە بېسىقمىدى.

مولىمىناخۇن بالامىنىڭ دوختۇر پۇلىنى راخمان تۆلەيتتى دەپ ئۇششۇقلۇق قىلىپ ئاقتۇرالماي، ئۆزىگە يۆلەك بولۇپ پالەچ هالەتتە ۋايجانلاپ ياتقان تۇراققا ھەر قىسما گەپلەر بىلەن دوق قىلدى. تۇراق دەھشەتلىك ئاغرىق ۋە كوتۇلداشلارغا چىدىماي، مولىمىناخۇن بىلەن ئالتۇنخان ئېتىزلىققا كەتكەن ۋاقىتتا ئويۇققا تىقىپ قويۇلغان ھاشارات ئۆلتۈرۈش دورىسىنى ئىچۋالدى. مولىمىناخۇن بىلەن ئالتۇنخان قايتىپ كېلىپ ئۇنىڭ ئۆلۈپ ياتقانلىقىنى كۆرۈپ داد ـ پەرياد كۆتۈرۈپ يىغلاشتى. ئۇلار يىغلاش ـ قاقشاش بىلەن بولۇپ كېتىپ، كىچىك ئوغلى روزىنى ئەستىن چىقىرىپ قويدى. روزى ھېلىقى ۋەقەدىن كېيىن كۆندە تاماق يېمەي يېتىۋالىدىغان، تۇرۇپلا يىغلايدىغان، ئۆستەڭگە دائىم قېچىپ كېتىدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئامنەم سۇغا چۆشۈپ كېتىپ ئۆلۈپ قالغاندىن كېيىن مەھەللىدىكىلەر ئۆزىنىڭ ئۇششاق باللىرىنى ئۆيدىن تالاغا چىقارماي بېقىشتى. ئەمما روزى پۇرسەت تاپسىلا قاچاتتى،

باغنىڭ سۆگەنچۈكىدىن، دەرۋازىنىڭ تېگىدىن قىستىلىپ ئۆتۈپ كېتەتتى، مولىمىناخۇن ئۇنى يېرىم يولدا يا بولمىسا ئۇ ئۆستەڭ بويىدا سۇغا قاراپ ئولتۇرغاندا بېرىپ تۇتۇۋالاتتى، ئۆيگە كەلگۈچە چۇۋۇق بىلەن ساۋايتتى. ئاكىسى ئۆلگەندە ئۇ ئاتىسى بىلەن ئاپىسىنىڭ ئۆزى بىلەن كارى يوق تۇرغانلىقىدىن پايدىلىنىپ، قىيغىتىپ يۈگۈرۈپ يەنە ئۆستەڭ بويىغا كەلدى. ئۆستەڭگە بىر دەم چالما ئېتىپ ئوينىدى، سۆگەت تاللىرىنى سۇندۇرۇپ، سۇلارنى چالغىتىپ شاۋقۇن ھاسىل قىلدى؛ ئېقىننىڭ ئاياغ تەرىپىگە قاراپ يۈگۈردى ۋە ئامىنەم ئالما سۈزمەن دەپ يوقاپ كەتكەن جايغا كەلدى. ئامىنەم قالدۇرغان پاتقاق ئىزىمۇ تېخى شۇ پېتى تۇراتتى.

روزى قىرغاقتا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ، قولىدىكى تالنى سۇغا چىلاپ ئۇنىڭدىن ھاسىل بولغان سىزىقچىلارغا بىر پەس قاراپ تۇردى. تۇيۇقسىز بىر كىچىك قول سۇ يۈزىگە ئاستا كۆتۈرۈلۈپ چىقتى، ئارقىدىن سۇمبۇل چاچلىرى نازۇك بويۇنلىرىغا يۆگەشكەن تۇرغان بىر قىزنىڭ بېشى كۆرۈندى. ئۇ بېشىنى ئاستا ـ ئاستا بۇراپ روزى تەرەپكە قارىدى، ئەگىم قاشلىرى، قاپقارا كىرپىك بىلەن ئورالغان شەھلا كۆزى، ئېقىپ چۈشكەن بۇرنى، ئويماقتەك ئاغزى ئېنىق كۆرۈندى. ئۇنىڭ گۆدەكلەرگە خاس پاكلىق، گۈزەللىك تېمىپ تۇرغان روخسارىدىن ئانىسىنىڭ ئوغۇز سۈتىدەك ئاق، ساپ، ئىللىق نۇرلار تۆكۈلۈپ تۇراتتى، چىرايى سۇغا

چۈشكەن ئاي شولىسىدەك نۇر چاچاتتى. قىز غۇبارسىز، غەرەزسىز ۋە ئىنتايىن جەزبىلىك ھالەتتە روزىدىغا قاراپ كۈلۈمسىرىدى. بۇ كۈلۈمسىرەشتىن روزىنىڭ يۈرىكى تىپچەكلەپ كەتتى. قىز ئۇنىڭغا خىرۇستال دەك ئاق، سۈزۈك، يۇمران، بۇدرۇق قوللىرىنى چىقىرىپ سۇندى. يۈزىمۇ، كۆزلىرىمۇ ئاپئاپئاق پارلاپ، سەدەپتەك چىشلىرى بىلىنەر-بىلىنمەس كۆرۈنۈپ قالدى، قىز سۆزلەۋاتاتتى:

— روزاخۇن، كەل، ساڭا بىلىقتەك سۇ ئۈزۈشنى ئۆگىتىپ قوياي!

—ئامىنەم مانا، قاراپ تۇر-ھە!

روزى قولىنى سوزۇپ، چاقماقتەك ۋال قىلىپ ئىچ-باغرىنى لەرزىگە كەلتۈرۈپ قويا شتەك يوپيورۇق قىلغان ئا شۇ گۈزەل سىماغا ئۆزىنى ئاتتى..."شار-شۇر" قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ لايلىنىپ ئىپقىۋاتقان سۇ دولقۇنلىنىپ كەتتى. روزى بايا تۇتۇپ تۇرغان تال چۈۋىق سۇ يۈزىدە لەيلەپ قالدى.

خاتىمە

ئۇ جانلار زېمىنىنىڭ ئۈستىدە ھەم ئاستىدا، ئۆلۈكلەر، تىرىكلەر ئارىلىشىپ كەتكەن، قۇياش، تۇپراق، ئۆسۈملۈك

گىرەلىشىپ كەتكەن ئاشۇ خىلۋەت ماكاندا. ۋاقىت قۇياش نۇرى ۋە شامال بىلەن تەڭ ئۆتمەكتە، لاي سۇلار ئاۋۋالقىدەك ئاقماقتا...

ئېلكىتاب ئىشلىگۈچى: يانغىن ئېلكىتاب گۇرۇپپىسى

www.yanghin.net www.yanghin.net

admin@yanghin.net admin@yanghin.net